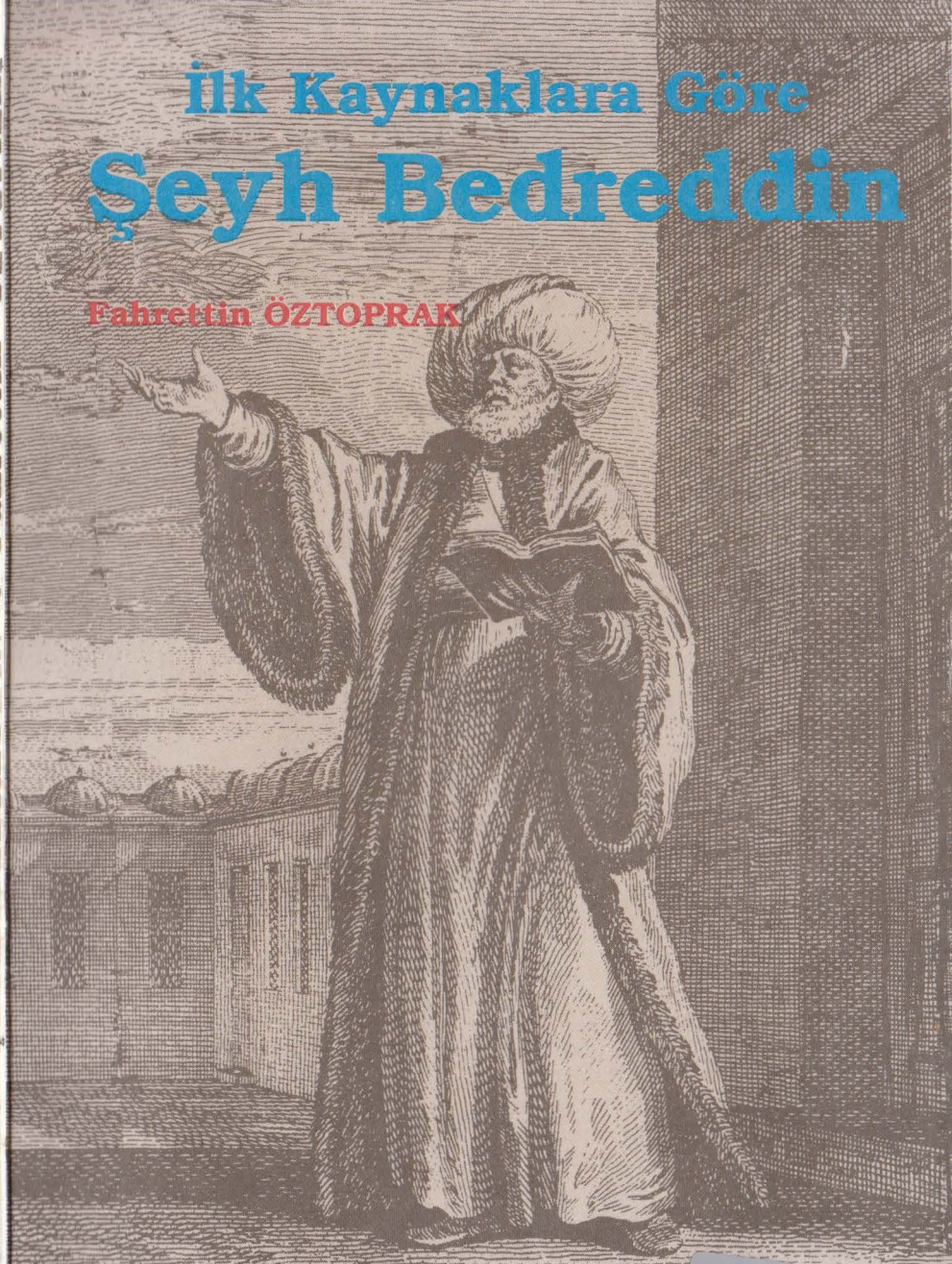
İlk Kaynaklara Göre
Şeyh Bedreddin

Fahrettin ÖZTOPRAK

KAMER
YAYINLARI

KAMER ● ŞEYH BEDREDDİN ● Fahrettin ÖZTOPRAK

İLK KAYNAKLARA GÖRE (1412 - 1481) ŞEYH BEDREDDİN VE ONUN HAKKINDA YAZANLAR

FAHRETTİN ÖZTOPRAK

KAMER

İLK KAYNAKLARA GÖRE (1412 - 1481) ŞEYH BEDREDDİN VE ONUN HAKKINDA YAZANLAR

FAHRETTİN ÖZTOPRAK

Kamer Yayınları
Beyazsaray Kitapçılar Çarşısı Nu : 3
Beyazıt/ İST - Tel :(0 - 212) 518 26 48

Kamer Yayınları
İstanbul - 1994
Yayın Nu : 51

Dizgi - Arı - San
Baskı - Başak Ofset
Cilt - Başak Ofset
Tashih - Lâtif Uğurtekin
Kapak Komp - Sevda Uğurtekin

TEŞEKKÜR

Elinizdeki bu eser, Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme " içerikli bir yüksek lisans tezidir.
Prof. Dr. Amiran Kurtkan Bilgiseven, Prof. Dr. Enis Öksüz Prof. Dr. Mustafa E. Erkal, ve Prof Dr. Turan Yazgan'a çalışmam sırasında gösterdikleri ilgi ve yardımlarından dolayı çok teşekkür ederim.
Yine gösterdikleri ilgi ve yardımlarından dolayı **Dr. M. Niyazi Özdemir ve Yusuf Özarslan**'a teşekkürü borç bilirim.
Ayrıca kitabımızın dizgisini, düzenlemesini titizlikle gerçekleştiren **Sevda Uğurtekin** ve **Dilek Aksoy**'a teşekkürü bir borç bilirim. Bu arada eserimi basma nezaketi gösteren **Kamer Yayınları** sahiplerine de sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Fahrettin ÖZTOPRAK
17-3-1994

İÇİNDEKİLER

Bir Tarihi Süreç İçinde Şeyh Bedreddin

Giriş 9

İlk Kaynaklara Göre Şeyh Bedreddin ve

Onun Hakkında Yazanlar 11

Fetret Devrine Göre 11

Fatih Devrine Göre 34

Hayatı 70

Sonuç..... 111

Elvan Çelebi ve Menakıb-ül Kutsiyye 120

Kaynaklar..... 125

ÖNSÖZ

Şeyh Bedreddin'in adını sık sık duyuyoruz; fakat ona dair bilgilerimiz çok sınırlıdır. Niçin isyan etmişti? Ne yapmak istiyordu? Hareketinin mahiyeti ne idi?.. Aslında fıkıh âlimi **Bedreddin Mahmud**'un lâkabından da "Şeyh" olduğunu anlıyoruz. Ülkesini "Memalik-i İslâm", askerini "Asakir-i İslâm", en büyük din âlimini "Şeyhulislâm", devlet başkanını "Padişah-ı İslâm" şeklinde anacak kadar kendisini İslâma vermiş Osmanlı Devleti'ne bir fıkıh alimi ve bir Şeyh olarak niçin başkaldırmıştı?

Maalesef fikir hayatımız son dönemlerde kesin çizgilerle bölünmüştür. Bir kesimin bayrak yaptığı kimseleri, diğer kesim görmezlikten geliyor. Hele bu kimse bir tarafça günlük politikada malzeme olarak kullanılıyorsa, diğer taraf ona sadece kayıtsız davranmıyor, tavır almanın mecburiyetini de duyuyor.

Vak'anüvisler genellikle devletin memurlarıydılar. Tuttukları kayıtlarda taraflı olmaları, resmî görüşleri aktarmaları normaldir. Serbest tarihçiler bile tam anlamıyla tarafsız değildirler. Hatta kendilerini tarafsız olmaya zorlasalar bile,olaya belli zihniyetle yaklaşmaktadırlar. Bu zihniyette eğitim ve öğretimlerinin, yetiştikleri ortamın payı büyüktür. Bunun için kayıtları tutanların ve bunları değerlendirenlerin zihinlerinde ilk kırılmalar başlar. Bunun şuurunda olan **Fahrettin Öztoprak** salim bir sonuca ulaşabilmek için ilk iş olarak kaynakları değerlendirmiştir.

Bizde gerek akademisyenler, gerekse merak saiki ile araştırma yapanlar önyargılarla hareket ederler. Bir konunun ne veya bir kişinin kim olduğunu tesbit için değil de, çalışmalarını zihni-

yetlerine mesnet bulmak için sürdürürler. Dolayısıyla aktüel konularla ilişkisi kurulabilen insan ve olaylar, gerçek kimliklerinden ziyade, araştırma yapanın zihniyetine, idrakindeki şablona göre bize aksederler. Fakat eser okununca, **Fahrettin Öztoprak**'ın kendi zihniyetini işin içine karıştırmadığını, sadece kaynakların ışığında Şeyh Bedreddin'i ortaya çıkardığını görüyoruz.

Fahrettin Öztoprak ilmi zihniyetle ele alıp sürdürdüğü çalışmasında lâf kalabalığından medet ummamış, konunun anlaşılmasında da eksiklik bırakmamıştır. Bu çalışmasından dolayı kendisini kutluyor, yeni çalışmalarına başlangıç olmasını diliyoruz.

Dr. M. Niyazi ÖZDEMİR
8 - 3 - 1994 İSTANBUL

BİR TARİHÎ SÜREÇ İÇİNDE ŞEYH BEDREDDİN

GİRİŞ :

Şeyh Bedreddin'in araştırılabilmesi için kitabında Necdet Kurdakul, birinci grup olarak nitelediği kaynakları aşağıdaki sıraya göre belirtmiş

A - İbni Arabşah'ın Ukudü'n-Nasıhâ'sı,
B - Derviş Ahmed'in Aşıkpaşazâde Tarihi,
C - Şükrullah'ın Behçetü't-Tevarîh'i,
D - Bizans Tarihçisi Dukas'ın kendi tarîhi,
E - Hafız Halil'in Menakıb-ı Şeyh Bedreddin'i.

"Yukarıda tesbit edilen eserlerin sahipleri, Bedreddin zamanında yaşamış kimselerdir. Bunlardan Aşıkpaşazâde, Şükrullah bin Şahabettin ve Bedreddin'in torunu Hâfız Halil" Fâtih'in [1] hizmetinde de bulunmuş diyebiliriz. Adı geçen dört tarih ve bir de menakıp, Şeyh Bedreddin hakkında gereken bilgileri vermektedir.

1 - Kurdakul, Necdet Bütün Yönleriyle Bedreddin, İstanbul 1977, s. 32.

Hepsi bir bütün idi. Fakat, tarihi bir süreç içinde düşünerekten ilk kaynaklara göre Şeyh Bedreddin'i Fetret ve Fatih Devrine tabii bir şekilde niteledim. Böylelikle tüm, bir bütün olarak değerlendirilebildi. Belirttiğim doğrultudan Şeyh Bedreddin'i mümkün olduğu kadar inceledim. Konuya da daha uygun düşmekte idi.

Şeyh Bedreddin'in anlaşılabilmesi için onun hakkında fikir ileri süren dört tarihçinin yazılarından sonra da kendilerine dair malumat münasip bir tarzda verildi. Hafız Halil menakıbında dedesini bir nevi savunmuş [2] gibi.

2 - Kaygusuz, B. Nusret : Şeyh Bedreddin Simaveni, İzmir 1957, S. 99 - 101.

İLK KAYNAKLARA GÖRE (1412 - 1481) ŞEYH BEDREDDİN VE O'NUN HAKKINDA YAZANLAR :

1 - FETRET DEVRİNE GÖRE :

Abdülbaki Gölpınarlı, eserinde Prof. Dr. İsmet Sungurbey'in yazdığı ön-sözünden hemen sonra, giriş kısmında belirttiğim **"A"** ve **"D"** şıkkındaki iki kitapta yazılı olan Şeyh Bedreddin'e dair bilgilere ardı sıra yer vermiş [3] diyebilirim. Onunkinden sonraki yıllarda ise Vecihi Timuroğlu'nun incelemesinde de İbni Arabşah'ın bahsinden Bizans tarihçisi Dukas'ın beyan ettiği görüşlerine geçilir. Bir yorum içerisinde [4] konuya bir nevi açıklık getirilmek istenmiş.

İbni Arabşah diyor ki

3 - Gölpınarlı, Abdülbaki; Sımavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin, İstanbul 1966, S. I-XIII.

4 - Timuroğlu, Vecihi; Simavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin ve Varidat, İstanbul 1982, S. 31-34.

Şeyh Bedreddin, **"Simaviye kâdısı oğlu"** olup esas adı Mahmud'dur.

Simâviye ise Edirne arazisinde mevcud olan bir beldedir ki, babası orada kâdılık yapmakta idi. Babası daha gençlik senelerinde ilim öğrenmeye çok düşkün biri olduğundan Semerkand'a kadar gitmiş, oranın bilginlerinden ilim dersleri alıp okumak istemiş, "Hidâye" sahibinin torunlarından ve Semerkandın ileri geleni ve de alimi hoca Abdülmelik'den fıkıh öğrenmiştir. Daha sonra ise ilimlerde, özellikle **"fürû-ı' fıkhiyyede"** fâikiyyet kazanaraktan mesleğini tahsil etmiş bir halde Rumeli'ye, yani memleketine dönebildi.

819 senesinde Şeyh Bedreddin'i Bayezidoğlu İsfendiyar'ın yanında görebildim. Beraber, ilmî mevzuularda karşılıklı sohbet ettik. İlmiyyesinin genişliğini hissedince kendisinin deniz gibi sonsuz bir ufka sahip bulunduğunu o zaman idrak ettim. Özellikle fıkhiyye dallarında ileri idi. "**Hidaye**"nin içindekilerden dolayı ve kitabın daha iyi anlaşılabilmesi için de bin doksan sorusu olduğunu bizzat kendisinden işittim. İlimler mevzuunda, [5] (bilgiyi içeren ve onun öğrenimini yapmış olan) yaşıtlarına faik idi. Ve memleketine döndükten sonra sûfî bir hayatı tercih eden Bedreddin, kendi çevresine yoksulları ve din bilginlerini toplayabildi. Halktan pek çok kimse, uzak mıntıkalardan dahi kendisini ziyaret etmek için zaman zaman geldiler. Ziyaretçiler, usûl gereği olmak üzere uğur sayılması bakımından kabule arz edilen çeşitli türden hediyeler getirip (tekkesine) verdiler. Böylelikle başına insanların umum halkından pek çok kimse birikmişti. Padişah olup tahta geçme hevesine düştü (gibi). Belirtilen o tarihte Osmanlıların tahtındaki Sultan Gıyaseddin denilen, Bayazid'in oğlu ve Feth'in babası Mehmed "Kirişçi aleyhine huruç eyledi.

Hükümdar Sultan Mehmet" vaziyeti icabı (Şeyh'in) üzerine asker gönderdi. [6] (Bir tabur olabilir. Belki bir alay, belki de bir tümen, kim bilir?) Yanında saf tutanların, yani halkın gayretine rağmen yenilgi (gerçekleşmiş).

5- Gölpınarlı, Abdülbaki; A.g.e. s.X.
6- Gölpınarlı, Abdülbaki; A.g.e S. X.

Bunun birbirini takip etmesiyle Şeyh Bedreddin, denizden (gemiye binip daha önce) zikredilmiş **"İsfendiyar'a geldi ve Osmanlılar ile"** O'nun arası miras kalmış bir düşmanlıktan dolayı açık bulunduğundan **"İsfendiyar kendi lehine Osmanlı hükümdarını meşgul etmek üzere Şeyh"**e yardımı bir borç bildi.

Edirne vilayetinin kırlık mevkiine ulaştığı vakitten (itibaren Bedreddin'in geldiğine dair) halkının arasında haberin süratle yetişip yayılması iledir ki, her taraftan pek çok ahali yanına toplanarak (bekleştiler). **"Bilumum halkın kendisiyle birleşmesine ramak kalmış idi.**

Sultan Mehmed" iktidarının (büyük bir tehlike içinde olduğunu ve başka bir çare de olmadığını görünce) bizzat kendisi harekete geçiyor. (Şeyh Bedreddin'le uygun olan bir yerde karşılaşılmış olacak. Ordusu ile) onu nihayet sıkıştırıp mağlubiyete sürüklüyor. Kendisini de (kaçmış olsa bile) yakalatıp eli kolu bağlı bir halde (huzuruna getirtmiş) ve kendisinin hakkında yine kendisinden fetvâ (taleb) etmiş. Serkeş ve âsî olduğunun (söyledikleriyle) tasdik edilmesi üzerine mâlî varlığıyla dokunulmaz halde korunma altında gözetimine, kanının dökülmesi hususunda ise helal (yani ister yapılsın, isterse yapılmasın, değişmez), diyerekten "**hakkında fetva verdi. Kendi fetvasıyla kendisi 820"** aylarında çıplak olarak idam edilmiş. [7]

İbni Arabşah'ın hayatı ve kişiliğine dair bilgiler nedir?

7 - Gölpınarlı, Abdülbaki; A.g.e. S. X-XI

Asıl adı Şahabeddin Ahmed b. A. b. İ.'dir. 791 hicri senesinde Şam'da dünyaya gelmiş. Timurleng'in 803 yılı içinde Şam'ı zabtetmesi ile o Asyalı hükümdarın eline geçerek "**kardeşleri ve annesi ile beraber Semerkant'a götürülmüş**" ve oraya yerleştirilmişlerdir. O devirde Semerkant bir ulemâ merkezi idi. Cürcani'nin talebesi olan Hacı'dan sarfı ilk olarak tahsil etmiş, O'nun hocası Seyyid de denilen Şerif Cürcanî'in verdiği derslere devam eylemiş. [8]

Hoca Abdülevvel, Hoca Usameddin ve Şemseddin Cezri ile de üstünlüğünün gereği karşılıklı sohbet edip, onlardan faydalanabilmiştir.

Farsçayı, "**Moğol lisan ve yazısını Şeyh Uryan Edhemî'den öğrenmiş**" olarak Moğolistan'a gidip göreceği yerleri görebilmiştir. Harzem'de de Türkçeyi (iyi bir şekilde) öğrenmişti.[9]

8 - Kurdakul, Necdet; A.g.e. S. 272.
9 - Kudakul, Necdet; A.g.e. S. 272

Böylece oraların dillerine vakıf olarak sekiz yılın sonunda, Kıpçak diyarında İbni Bezâzi'yle görüşebilmiş. O fâkihden bir müddet istifadesi de fıkıh ve tüm usüllerini öğrenmek içindi. Gerektiği biçimde öğrendiğine kanaat getirince Kırım'a varmış; oranın bilginlerinden Ahmet Buyruk'a rastlamış. Işık Kulesi'ni şerh eden Şerefeddin'e yakınlaşmış, Mevlana Mahmud ve Abdül Mecid Kırımlı'yla tanışmış. Karadeniz'den geçip boğazından aşarak Osmanoğulları'nın memleketine ulaşmıştır. Başşehri Edirne'ye de varıyor ki, o sene Sultan Birinci Mehmed Çelebi, kardeşlerini halledip tahta tek başına oturmuş idi. O'na intisâp ederek teveccühünü kazınmış ve hükümdarın çocuklarının hocalığını onları yetiştirmek için kendi üzerine almıştır. (10)

Molla Fenarî, Abdülkerim ve Mevlana Burhan ile sohbetlere girişmiş (11) olması bilgisinin mükemmelliğine şehadetlik yapar. Farsça ve Arapça kıymetli kitaplardan tercümeler ederek Osmanlı Saray Kütüphanesini zenginleştirmiş ve Mehmed Çelebi'nin birtakım İslâm ülkeleriyle haberleşmesini hususi kâtibi olması nedeniyle de gereğince sağlamış. Saflığın kaldırılması isimli kitabında kendisi diyor ki:

Osmanlı diyarına geldim. Onlara hizmetim ise on senedir. Sultan Mehmed Çelebi için Camiü'l Hikayat ve Lamiü'l Rivayat adlı kitapları Farsçadan Türkçeye (tam) **"altı cild olarak tercüme ettim. Yanında münşi: kâtib"** idim, ve bana **"etraftaki padişahlara arabî ve farisî mektublar"**ını göndertmek için yazdırır idi. (12)

10- Kurdakul, Necdet; A.g.e. S. 272
11 -Kudakul, Necdet; A.g.e. s. 272.
12-Kurdakul, Necdet; A.g.e. S.272-273.

Arabşah'ın Türk kültürüne hizmeti, böylelikle inkar edilemez diyebilirim.

Şakaayik-i Nûmaniye'de yazıyor ki :

İbni Arabşah **"on yıl miktarı (Anadolu)da karar eyledikten sonra (H. 825/M.1422) senesinde vatanı"**na giderek Şam'a ulaştı. Çünkü, Hüsnü'nün Türkiyat Mecmuası'ndaki araştırmasına göre Mehmed Çelebi, H. 824-M. 1421'de vefaat etmiş idi. İbni Arabşah ise **"Kahire'de H. 854/M. 1450 Recebinin onbeşinci pazar günü altmışiki yaşında"** dünyasından ahret âlemine intikal etti. [13]

Bedreddin'den dolayı İbni Arabşah'ın tenkidine gelince;

Kendisi Osmanlı bir tarihçi değildir. Meziyeti ise mutaassıp bir fıkıhçılıktan ileri gitmez. Anadolu ve Rumeliye geldiği zaman Sultan Mehmed Çelebi'nin sarayına da bir sığıntı olarak girmiştir. Her ne bakımdan Şeyh ile İsfendiyar oğlu nezdinde 1416'da karşılaşıp, O'nunla yapıvermiş olduğu fıkhî nitelik arz eden sohbetlerinin sonunda Bedreddin'i takdir etmek lüzumunu pek hisetmiş olmasına rağmen, kendisi Osmanlı İdaresinde tutuculuğa meyyal bir hukuçuluğu ile etkin kimseden başkası da değildir.

Kitabında **"bir taraftan "vüs'at-ı ilmiyyesini derya gibi payansız" bulduğu Şeyh'in "idamını meşrulaştırmaya çalışırken, bir taraftan da, Bedreddin'e karşı işlemiş olduğu suçun" bilincine varma neticesinde o suçu "hiç olmazsa hafifletmek ister gibi, O'nu övmekten de kendisini"** bir türlü alamamış, [14] denilmektedir.

13 - Kurdakul, Necdet; A.g.e. S. 272, 273.
14 - Kudakul, Necdet; A.g.e. S. 38-39.

Şamlı tarihçi, o hususta takdir de edilmiş

İbnî Arabşah'ın Şeyh Bedreddin'le çağdaş olması bir gerçek. Birbirleriyle görüşebilmişler. Nerede ve ne zaman olduğunu da belirtecek kadar İbni Arabşah, kendi eserinde yazabilmektedir. O bakımdan hiç bir şekilde çekinmemiş, Doğruyu ifade temiş diyebilirim. Öyle ise, olayı ilk defa haber vermiş olanın bilgileri tamamen gerçek. Söylediklerinin doğru olmasını gölgeleyecek biçimde bir uslûp bile görülmemektedir. O'nun dediklerine değer verdiğimiz zaman Şeyh'in kendisi bâgî olmak ile, yani serkeşlik, bir nevi âsîlikle itham edilerek cezalandırılma yoluna gidilmiş ve o nedenle asılıp dâra çekilmiştir. Dinsel bir nitelik taşıyan suçlama ise (mahkemesinde maalesef) görülmemektedir ki, kendisinin o zamanın iktidarına karşı siyasal bir hareketi idare ettiği daha iyi bir şekilde belirlenir. Halkın bütününün (olmasa bile pek çoğunun) kendisinden taraf çıktığı ama, gereken zamanın bir türlü bulunamaması sebebiyle (başarının sağlanamadığı) betimlenmiş. Böylelikle, Bedreddin'in (kendisine mal edilen) söylevinde zamansızca bir hareketin uygulanma alanına konulduğuna dair (ileri sürülenler sanki) bir gerçek.[15]

İbnî Arabşah'ın kitabında Şeyh Bedreddin'in İdamı için 820 şuhurunda denilmesi, dikkat edilmesi gereken bir hadise. Hangi ayda asıldığı ise söylenmemektedir. Oysa O, Sultan Mehmed'in sarayında idi. Şeyh Bedreddin'in idam yılını ay ve gün de dahil vermesi gerekirken, niçin o kadarla geçiştiriyor? Herhalde bilmediğinden değil. Unutmuş da olamaz.

15 - Timuroğlu, Vecihi; A.g.e. S. 32.

Abdülbaki Gölpınarlı, idam'ın, tarih **"1417 ya da 1420'de olduğunu"** belirtmiş. Yani, iki tarihten biri olabilir görüşünde. **"Önemli olan Şeyh'in niçin"** idam edildiğidir. **"Onun çıplak asılması da çok önemli görünmüyor bize. Çünkü, o dönemler"**in **çıplak asılmak için yordamı "bulunmaktadır. "Aşk darına dost zülfü asmıştı beni uryan"** diyor **"Yunus Emre.**

Bizans tarihçisi Dukas'ın verdiği bilgi de Bedreddin olayını aydınlatmak bakımından önemlidir." [16]

"Bizans tarihçisi Dukas'ın eserinden Babinger'in Almancaya çevirdiği, Almancadan da Köprülüzâde Ahmed Cemâl'in Türkçeye naklettiği parça"yı [17] Dukas'ın kendi kitabı Bizans Tarihi'ni günümüz diline çeviren V. L. Mirmiroğlu'ndan sunmak asliyet gereği daha uygun diyebilirim:

16 - Timuroğlu, Vecihi; A.g.e. s. 32-33.
17 - Gölpınarlı, Abdülbaki; A.g.e. S. XI.

Amiral Çalış Bey ile Venedik donanmaları arasındaki bir Midilli gemisi yüzünden meydana gelen savaşımda Çalış Bey'in de dahil olduğu Türklerin kılıçtan geçirilmesinin tarihi 1416 idi.

"Kış mevsimi geçip İlkbahar geldiği zaman, yine Venediklilerin kadırgaları" Lapseki'deki **"Süleyman Çelebi tarafından inşa olunmuş"** kalenin zaptı için Çanakkale Boğazına vardılar ve kaleyi topa tuttular.[18]

Osmanlı Sultanı Mehmed, İzmir Beyi Cüneyd'i Gelibolu'dan geçip Tuna nehri kıyısında bulunan Niğbolu havalisine ulaşması için görevlendirdi. O yerleri kendisine vererek memleketin hududlarını muhafaza edip, böylelikle oralarda müslümanların hıristiyanlara karşı hukuklarını da gözetip savunmasını kendisine bir nevi emretti. İşte o günlerdeydi. İonia, yani İzmir körfezinin oradaki ağzında mukim bir haldeki dağın civarında, Sakız Adasının da karşılarda olan Stilarion diye anılan Karaburun adıyla tanınan yerde gerçekleşmiş önemsenen hadise diyebileceğim bir olay olarak o güne kadar kendi halinde yaşayan köylünün biri meydana çıkıp konuşmaya başladı. İşte bu zatın kendisi Türklere zeginleşmenin kötülükleri de beraberinde getirdiğini söylüyordu. Mal sahibi mülk sahibine yalan diyordu. Öğretisinin eğitimini yapıyordu. Çevresindekiler fakirlerdi. Talebelerine **"kadınlardan başka her şeyin, yani yiyecek, giyecek, çift ve ekilmiş tarlaların insanlar arasında müşterek olması akîdesini telkin ediyordu"**. Ortaklaşa bir hayat istiyordu.[19]

18 Calis Bey diye yazılmış. (Dukas; Bizans Tarihi, İstanbul 1956. S. 66-67.) Çalış bey. (Uzunçarşılı, İ Hakkı; Osmanlı Tarihi, C. I. Ankara 1982, S. 354).

19 - Dukas; A.g.e. S. 67-68

Yardımlaşmayı öngörüyordu. (İhtirası olduğu kadar kavga ve gürültüyü de benimsemiyor denilebilir. Düşünce tarzındaki fikirlerini herhalde birtakım güçlükleri yenmek üzerine kurmuştu.)

"Ben senin evine kendi evim gibi, sen de benim evime kendi evin gibi girip, çıkarsın, kadınlar müstesnadır" diyordu.

Telkinleri ile oranın bütün halkını inandırdı ve kendi tarafına kazandı. Onları etrafına topladı. Hıristiyanlarla da konuşmaya başladı. Herbiriyle dostane ilişkiler kurmaya çalışmaktaydı.

(Bir gün sobet ederken) **"Türklerden herhangi bir kimse hıristiyanlar arasında takva ehli olmadığını söylerse kafirdir."** dedi. Bir tarikat olmuşlardı. Müridleri bir hıristiyanla karşılaştıkları zaman, onunla o anda arkadaş olmakta ve çok saygılı davranmaktaydılar. Öyle ki, görenin zannınca, sanki Allah'ın meleğine hürmet ediyorlardı.

(Mürşidliğini çevresine kabul ettiren) bu zat, (gelişmeler neticesi) Sakız adası (ve etrafındaki yakın adalar) manastırlarının en büyük rahiplerine ve oraların kiliseler papazlarına, hemen hemen her gün (denilebilir) tarikat müridlerinden propagandacılar göndererek, kendi görüş ve fikirlerini onlara anlatıp telkin ediyordu. Müridleri (Onun kendilerine talim ettirdiği gibi müslüman geçinenlerin zulüm ve karanlığından) **"kurtulabilmek için hıristiyan dinine mensup olanlarla dini işbirliği yapmaktan başka çare olmadığını söylüyor"**lardı.

İşte o zamanlardaydı. Adı geçen adada Turloti denilen bir manastır vardı. Orada kendisi Giritli olan ihtiyarca bir keşiş yaşamaktaydı. Düzmece baba (yani şimdiyse mürşid olan köylü) bir gün, başları tıraş edilmiş, **"açık, ayakları çıplak, bir**

gömlek ve bir şapka ve bir" de hafif **"cübbe giyinmiş müritlerinden iki kişiyi bu Giritli keşişe göndererek, selamlarını tebliğ ettirdi ve kendisine"** şöyle bir haberi ilettirdi ve (müridlerinin ağzından yumşak bir lisanla) diyordu ki: **"Ben de senin gibi bir keşişim, ben de senin ibadet ettiğin Allah'a ibadet ediyorum, gece vakti gürültüsüz, yaya olarak denizi geçerken ben seninle beraberdim."**

Hakiki keşiş, düzmece keşiş tarafından inandırıldı. **"O da onun lehinde" " propagandaya başladı. Diyordu ki, "Sisam adasında istirahat ederken, bu da benimle beraber keşişlik yapıyordu; şimdi de gün aşırı buraya gelerek, benimle konuşuyor". Hatta bu yazıları yazan benim yanımda da bu gibi acayip sözler"** ediyordu. **"Mehmed'in vekili olan ve oradaki eyaleti beylik vazifesi ile idare eden Susmanın oğlu, asker toplayarak, bu "Dede sultan" aleyhine hareket etti ise de Stilarion'un dar geçitlerinden geçmeye muvaffak olamadı. Altı binden fazla olan Stilarion'daki tarikatçılar da bir mahalde toplandılar ve geçilmesi zor olan geçitlerin önlerinde durarak, taarruz eden Susmano'nun bütün adamlarını kılıçtan geçirdiler. Hatta Susmano'yu da telef ettiler."**

Zaferi sağladıktan sonra Börklüce **"Mustafa'nın (adı böyle idi) müritleri kazandıkları bu şan ve şöhretlerini sahte babanın manevi kuvvetine atfederek, kendisini bir peygamberden ziyade medh-ü sena edip, kendi tarikatları için yeni bir akîde tesis ettiler. Bu akîdeye göre, bundan böyle "zarkula" dedikleri şapkaları giymeyecekler ve yalnız tek gömlek giyecekler, başları açık olacak, ve hıristiyanlar ile Türkler arasında fark olmayacaktır.**

Mehmed, bu muvaffakiyetsizlikten sonra, Lidia valisi Ali beye haber gönderek, Lidia ve İonia'da bulunan bütün askerî kuvvetleri ile, harekete geçip, Stilariondakiler aleyhine yürümesini emretti. Stilarion'dakiler ise yine geçitlerin ağızlarını tuttular ve düşmanlarından dar geçitlere girenlerin hepsini öldürdüler. Ali bey, pek az askeri ile, kurtulabildi ve Manisa'ya gitti. Padişah, bu faciayı duyunca, on iki yaşmda bir çocuk olan oğlu Murad'ı vezir Bayezid ile birlikte, Trakya askeri ile beraber, bu mutaassıp kütle üzerine gönderdi. Murad giderken geçtiği Bitinia, Frigia, Lidia ve Ionia'dan bütün askerleri toplayarak, büyük kuvvetler ile, düşmanların o dar geçitlerine gitti ve yolda rastgeldiği ihtiyar ve çocukları, erkek ve kadınları, yaş ve cins farkı gözetmeksizin, merhametsizce kılıçtan geçiriyordu. Nihayet tek gömlekilerin sığındıkları dağa vardılar ve muharabeye tutuştular. Sonunda tek gömlekliler, reisleri sahte peygamberleri ile beraber mağlup ve teslim oldular. Bu muharebede, Murad çok asker kaybetti. Murad bu tarikatçileri, beraber alarak, Efes'e getirdi. Efes'te, reislerini sorguya geçti. Kendisini bir çok işkencelerle tazyik ettiği halde, fikirlerinde ve itikadında sabit olduğunu ve değişmiyeceğini anlaymca, onu astırdı, cesedini ellerini tahtalara çiviler ile mıhlanmış bir vaziyette, bir deve üzerine koydular ve şehrin içinde dolaştırarak, teşhir ettiler (1435). Mürşitlerinin itikat ve fikirlerini inkâr etmemiş olan müritlerini de gözleri önünde boğazladılar. Bu müritler can çekişirken, "dede sultan eriş"ten başka bir şey söylemiyorlardı. Bu tarikata mensup olanlar, uzun müddet dedelerinin

ölmediğine ve hayatta bulunduğuna inanmakta devam ettiler. Hatta ben, bu vak'adan sonra, evvelce adı geçmiş olan hıristiyan keşişine tesadüf ettiğim zaman, sahte peygamber hakkında ne fikir hasıl ettiğini sordum. Bu keşiş de dedenin ölmemiş olduğunu, Sisam adasına geçerek orada eskisi gibi vaktini geçirmekte bulunduğunu ve mamafih onun fikirleri ile itikatlarına inanmamış ve asla ehemmiyet vermemiş olduğunu cevap olarak bana söyledi.

Bayezid, bu muzafferiyetten sonra, Murad'ı alarak, Asya ve Lidia'dan geçerken, yolu üzerinde, bu ibahî tarikatine mensup olan Türk dervişlerinden rastgeldiklerinin hepsini katlediyordu. Bayezid, Frigia ve Çanakkale boğazından geçerek, Edirne'ye vardı ve Çelebi Mehmed'e oğlu Murad'ın galibiyet ve muzafferiyetini arzetti. Çelebi Mehmed de henüz genç olan oğluna Amasya sancak beyliğini ve Kapodokya civarını ihsan etti ve devlet adamlarından tecrübe sahibi olan Yorgiç (Yurgeç) bey adında bir zatı şehzadenin idari işlerini tedvire memur tâyin eyledi." [20]

20 -Dukas; A.g.e. s. 68-70.

Dukas'ın kendisi kimdir? Özelliği de nedir?- Görelim:

XV. Y.Y.da yaşamış. Hayatı 1400'le 1470 yılları arasına sıkıştırılmış. Eserinden de anlaşılacağı üzere Bizans'ın önemli bir tarihçisidir. Hakkında pek fazla bir malumat yok. Şahsına dair bilgilerin kaynağı, kendinin yazdığı tarihinden başkası değil. Eserinde küçük ismini bile belirtmemiş. Yani, Dukas olarak tanınmakla yetinmiş denilebilir.

XIV. Y.Y.da İstanbul'un en bilinen ailelerinden olan dedesi Mihail Dukas ise bilgin ve ünlü bir tabip. O zamanın Bizans siyasetine karıştığından hapsedilerek bir nevi cezaya çarptırılmış. Hayatını güç bela kurtarabildiği söyleniyor. Nihayet 1345 yılının 12 Haziranında Bizans'ı yani İstanbul'u terketmiş bir halde. Efes'e giderek, ora hükümeti Aydınoğulları'na iltica etmiş. Aydınoğlu İsa Bey'in de muhabbet ve sevgisine nail olduğundan kendi ölümüne dek O Türk beyine hizmeti bir şeref bildi.

Dukas'ın bir-iki yerde küçük isminin İoannis olduğu beyan edilmesine rağmen, dedesinin adıyla da anıldığı zikredilmek istenmiş. İleri sürülenlerin hepsi, kendisinin yaşadığı çok sonraki bir asır içinde yazılmış olduğundan düşündürücü niteliktedir.

Nerede doğduğu pek belli olmasa bile, kimi eserlerin Midilli, ya da Foça demesi kabul edilmese de, O'nun Ege kıyılarından birinde dünyaya geldiğini inkar ettiremez.

1421'de 21 yaşında gençten biri olarak kendisinin Foça'da, Cenevizliler tarafından tayin edilen vali G. Adorno'nun katipliğini yaptığı çok iyi bir şekilde bilinmektedir. O'nun makamından, o yıl Osmanlı tahtına geçen II. Murad ve vezirlerine iletilen mektupların Dukas'ın kendisi tarafından

kaleme alındığı ise bir gerçek olduğundan 1400, hayatının başlangıç yılı şeklinde anlaşılabilir.

Dukas'ın, Bizans'ın Fatih tarafından alınmasından önce İmparator Konstantin'in sarayında önemli bir göreve getirildiğine değinilmekteyse de vazifesinin mahiyeti belirsiz. Tarihine geçmeden hal tercümesini veren mütercimin notu da o husus bakımından pek açıklayıcı değil. Ancak, deniliyor ki:

"Kendisi Fatih'in culûsunda ve 1452 kışı sefir olarak Fatih sarayına gelmiş ve Midilli vergisini getirmiştir. Fetihten sonra da, sefaret ile Fatih'in nezdine giderken İstanbul'dan geçmiş, ahali ile muhasaraya iştirak etmiş olan Türk komutanlarıyla temas etmiş olması muhtemeldir."

Fatih'le görüşmesinden sonra Dukas'ı Midilli hakimi Dorio Gateluci'nin sarayında görmekteyiz. ([21])

VI. Mirmiroğlu'na göre:

Ortaçağın noktalanış tarihinde en büyük olay a- Francis, b- Dukas, c - Halkokondilis, d - Kritovulos'ça yazılmışdır. Adı geçen dört tarihçinin dördü de kendi anlayış ve bildikleri doğrultusunda olayı yazmaktan kaçınmamışlardır. Birbirlerinden alıntılara gerek duymadan tarihi görevlerini yapmışlardır.

İlki İmparatorun çok yakınıdır. Sonuncusu Fatih'in lütfuna erişmiştir. 2 ve 3.sü ise tarafsız davranmışlardır. Onun için garplı tarihçiler, Dukas'a çok önem verirler. Bilirler ki O, yalnız Bizans tarihini değil, bir nevi Osmanlı tarihini de ortaya koymuş olan bir tarihçidir. Bizanslılar ile

*21 - **Dukas; A.g.e. S. IX-X.***

Osmanlılar arası münasebetler kitabında kaydedilmiştir. Denilebilir ki, bir Bizans tarihi olduğu kadar bir Osmanlı tarihidir de. Dukas'ın Sırbistan, Macaristan, Romanya'da cereyan eden olayları yazdığı da görülüyor. İonnis'in yerine halefi Konstantin'in başa geçişini tarihinde muhtasar halde verirken II. Murad'dan sonra II. Mehmed'in padişah olmasını etraflıca anlatmıştır. [22]

22 - Dukas; A.g.e. s. I.

Bizanslı tarihçiler, kendi eserlerini yazarlarken gelenek hali gereğince millî bir tezahür olarak Eski Yunan edebi ifade tarzını kullandıkları için Dukas da eserinde görüldüğü gibi aynı yola gitmiş olmasına rağmen, zaman zaman İstanbul halkının ulu orta konuştuğu lisanı da kullanmak icap ettiğinde gözler önüne sermiştir. Türkçeye, İtalyancaya bile kimi vakit, yazılarında yer vermiştir. Böylelikle kendisi diğer Bizanslı tarihçilerden yazım usûlü bakımından da farklı olduğunu göstermiştir ki, o hususta münakaşaya gidilerek, kimi bir yenilik arzettiğini, kimi eski usûlde değişiklik yapmak istediğini söylemiştir. Yani, kendisi dikkati çekmiş etkin bir müverrihtir.

Kişilik itibariyle Dukas'ın şahsiyeti ister doğu, ister batı olsun, kiliselerin birleştirilmesine kendince gayret sarfetmesindedir. Taraftarlar da edinmiştir. G. Moravesik, o nedenle diyor ki: Dukas'ın istediği birleştirilme, siyâsî maksatlara göre değildir. Gerçek Ortodoksluğa da zarar vermez. O'nun kanaati böyledir.

Dukas, Venedik'te Bizans'a özgü bir ayinde, Yunanlılar, kilisenin ilk çocuklarıdır. İsa'nın ve Cebrail'in tesirinde kalmışlardır. Görülmekte ve inanılmaktadır, denilmesinden dolayı çok sevinmiştir ki, tarif edilemez. O'nun görüş ve inancının o şekilde olmasının bir diğer nedeni de, gencecik yaşından beri ister Yeni Foça'da, ister Midilli'de hizmetine koyulduğu ada sahiplerinin sarayında çok rahatça bir hayat sürmesidir. Harap olan ülkesinin onarılabilmesi o sayede bir birleşmenin neticesinde gerçekleşecekti. Girişimin uygulanma isteği olarak sağlanabilmesinin hakikati Lâtinleri bile nazarında sempatikleştiriyordu.

O, yaşadığı devrinin olaylarından çok iyi şekilde haberdardı. Fikrinin belirtildiği gibi olmasına rağmen Dukas'ın kendisi, Türkler ve Hıristiyanların birbirleriyle alâkalı olaylarını, eğer daha önce geçmiş ise, (ismi yazılı) iki tarihçiden doğruca vermiş. Gördüklerinin başlangıcı **1421**. (23)

23 - Dukas; A.g.e. S.IV.

Yeni Foça'da iken o yıl, tarihi için de bir girişimidir.

Dukas, Midilli hakimi Gateluci'nin vefaatıyla O'nun oğlu Dominico'ya hizmette bulunarak eski vazifesine devam etmiştir. O sıralar, kendisine siyasi bakımdan görevlerin de tevdî olunmasıyla gideceği yerlere gönderiliyor. İstanbul'un fethi olarak verilen tarihten 2 ve 3 sene sonra idare edilen adaların bir nevi haraç olarak sunulan vergilerini ödemek için Edirne'ye varıp Fatih'in huzuruna da çıkmış idi. Yine birinde de onun isteği üzerine tazminatının arzı için yola koyulan Dominico'ya (padişaha nasıl davrabileceğini göstermek babından) refakat ettiği söyleniyor. Efendilerini mümkün olduğu kadar Fatih'le çok iyi geçindirmek hususunda gayretlerde bulunduğuna değinilmiştir.

Dominico'nun ölümüyle kardeşinin yerine geçen Nikola ise Dukas'ın nasihatlarına pek kulak asmadığından olacak (herhalde birtakım ilişkilere girmiş), yaptığıyla Fatih'i gücendiriyor. O da 1462'de Midilli'yi almak suretiyle Gatelucilerin hakimiyetini ortadan kaldırmıştır. Oranın Fatih'in emriyle zaptından sonra ise Dukas'ın nerede olduğu pek bilinmiyor. İtalya'ya gittiği, ömrünün geri kalan günlerini orada tamamladığı ve 1470'de vefaat ettiği zannedilmekte. [24] Mütercim böyle diyor.

"Dukas'ın küçük ismi bile meçhuldür. Eser, 1462 senesinde, Midilli'nin Sultan Mehmed tarafından fethi ile sona ermektedir. Bu vak'anın sonu da tamalanmamış." "Zira yukarıda kaydettiğimiz gibi, son"u eksik; o sahife de

24 - Dukas; A.g.e. S. X

İtalyanca tercümede var. Bir başka yazma nüshadan yazılmış olacak. **"Midilli prensinin âkibeti hakkında mâlumat vermektedir. Bu suretle prensin İstanbul'a getirilip hapsolunduğu ve hapisten kurtulmak için İslam dinini kabul ettiğini, fakat sonra yay ile boğdurulmuş olduğu"** görülmektedir. [25]

Eserinin baş tarafı da yırtılıp kopartılmış; ve mukaddime noksan deniliyor. Kendisinin hayatı ve şahsiyetine dair belki de çok esaslı bilgiler, böylelikle yok edilmeye çalışılmış. Ortalarda bazı yerler de tam değildir denilerek kitabın tahribatına gidildiği belirtiliyor.

25 - Dukas; A.g.e. S. II.

Paris'teki yazma nüshasından başka, bir diğer yazma nüshası da vardır. Asıl nüsha XV. Y.Y.da, ikincisi XVII. Y.Y.da yazıldığı anlaşılabilmektedir. İtalyanca tercümenin de ikisi gibi ehemmiyetinin takdir edilmesi gerekmekte diyebilirim. Eskiden yazılmış Venedik lisanınca kaleme alınmış. Tercüme yapan herhalde bir Dalmaçyalı.

O eserde Venedikliler övülüyor. Kendilerini konu alan fıkralar ise sahifelerinden çıkarılmış. [26] Yazdığı eserde görüldüğü üzere Dukas, tarihçi Honyatis'ten okumuş ve Onun kitabından faydalanma lüzumunu kendinde hissetmiştir. Bizans tarihinde Fatih tarafından İstanbul fethine değinirken bir teessür neticesi dile getirdiği mersiyeyle, **"Ey şehir, şehir, bütün şehirlerin başı"** diyerek bir nevi elemini ifade etme yoluna, maalesef gidiyor. O'ndan daha önce ise Nikitas Honyatis, haçlı seferi düzenleyen Hıristiyanların İstanbul'u zaptetmeleri üzerine kaleme aldığı feryatname de denilebilecek ağıdında şiirsel biçimde, **"Ey şehir, şehir, bütün şehirlerin gözü"** demekle kederinin büyüklüğünü bir acı duyarak söylemiş idi.

Dukas'ın kendisi, **"Selanik'in Murad II. tarafından 1430 senesinin ilkbaharında"** alınmasıyla İoannis Anagnosti'nin dediklerini İstanbul'un fethi için de demiştir ki: **"Türklerin şehri yağma ve genç kızları esir ettiklerini ve padişahın kendisi için yalnız şehri istediğini ve her menkul malı muzaffer askerlere terk eylediğini"** gözlemleyebildim. O, dedesinin olayını bile izah etmekten çekinmez. [27]

26 - Dukas; A.g.e. s. II.
27 - Dukas; A.g.e. S. V-VI.

"Dukas'ın daha evvelki devirde 1421 ile 1449 arasında İstanbul'da bulunmuş olmasının kabil"iyeti, [28] o'na o yıllar içinde yeni Foça ve Midilli'deki Cenevizli Gateluci'lerin tahsis ettiği katiplik vazife ve daha başka görevlerini suistimale uğratıp yok şeklinde farzettirmez kanaatindeyim. Çünkü, ya birtakım işler için Bizans'a gidip gelmiş, ya da imparatorun emir ve direktiflerini adalarda hükümetine uygulatmış bir halde düşünülebilir olması daha doğru değil midir?

"Dukas, tarihini 45 bölüme ayırmıştır ve devrinde tarih yazmış olanların yaptıkları gibi âlemin yaradılışından başlıyarak kısaca mühim tarihî vak'aları kaydettikten sonra, Bizans tarihine geçmiş ve 1341 senesinden itibaren, Midilli'nin Fatih tarafından zaptı tarihi olan 1462 senesine kadar cereyan etmiş olayları yazmıştır. 1389'dan sonraki vak'alar daha esaslı tetkik edilmiştir. Dukas, mutaassıp bir hıristiyan olduğundan. kitabının bir çok yerlerinde Türkler hakkında "dinsizler" tabirini kullanmış, aleyhlerine bir çok tefevvühatta da bulunmuştur. Tercümede bu ağır ithamlar hafifletilmeğe" bir nevi gayret sarfedilmiştir. [29] Ben de yazıda geçen o ithamları, görüldüğü üzeredir ki, elimden geldiği kadar yumuşatmaya kendimce çalıştım. Daha fazlası bilim itibariyle mümkün görülemez.

28 - Dukas; A.g.e. S.X.
29 - Dukas; A.g.e. S. VI.

"Hammer, Osmanlı Devleti tarihi'ni yazarken, Dukas'tan çok bahsetmiş ve ondan bir çok malumat almıştır. Halbuki Hammer'in çalışma arkadaşları Bizans lisanma layıkıyla vakıf olmadıkları için, tercümeyi yanlış yapmışlar, Hammer de bunları doğru sanarak, kitabma koymuştur. Bu yanlış tercümeden dikkati çeken bir misal," "Dukas'm Bonn basmasmda"ki Fatih'in eniştesi İsfendiyaroğlu Kaya Beyin'in adını yanlış kullanıp Kahya ve Kethüda demeleri. [30]

2 - FATİH DEVRİNE GÖRE :

"İbn. Arabşah ve" (görüleceği üzere) **"Aşıkpaşazade'ye karşılık Şükrullah Bin Şahabeddin,"** Bedreddin ve Börklüce'nin, ikisinin birinden de söz etmeden Behçetü't-Tevarih'inde aynen şöyle diyor: [31]

30 - Dukas; A.g.e. S. VII-VIII.
31 - Kurdakul, Necdet; A.g.e. S. 33-34.

"Göçüm tarihinin 815'inci yıl, 6'ncı ay, 2'nci gününde (28 Eylül 1413) İslamlığın ve Müslümanların sultanı Osmanlı tahtına yerleşti. Ata ve dede töresini asla değiştirmeyip hatta birkaç kat etti. Karganmış kâfirlerin hepsi vergi vermeğe baş eğip kulluk gösterdiler. Çeriden yana boş değildiler.

Onun çağında, Aydın elinde deniz kıyısında, Karaburun adlı bir yer vardı, orada bir ibahacı kişi ortaya çıktı. Kendisine sofu adını verdi. O sofunun başına da, Nûşirevanın atası çağında Horasan Elinde" ortaya "çıkan zındık gibi çok kimseler toplandı. Muhammet Şeriatına aykırı işleri oldu. Sultan Mehmet Beyazıt Paşayı çeriyle onların üzerine gönderdi. Sofularda ileri varıp savaştılar. Muhammet tarafı kazanıp zafer buldular. Sofaları kırdılar. Derler ki: "Yoktur tapacak, Çalaptır ancak" diyen, ama "Muhammet Tanrı Elçisi'dir" demiyen, kendi şeyhlerini yalavaç sayan 4000'den artık sofu öldürdüler. "Muhammet Tanrı elçisidir" diyeni öldürmeyip koyuverdiler. O eli de aykırı gidenlerin aykırı işlerinden arı kıldılar. Bayazıd Paşa yine Sultanın yüce eşiğine erişti." (32)

32 - Atsız; Dokuz Boy Türkler Ve Osmanlı Sultanları Tarihi, İstanbul 1939, S. 36.

Şükrullah'ın 790, yani 1388 yılında dünyaya geldiği, babasının Şehabeddin Ahmed, onun babasının da Zeyneddin Zeki olduğu söyleniyor. Kendisinin kitabı Behçetü't Tevarih'teki demesine bakılır ise dedesi **"asrının biricik imamı".** Kendisi diyor.

Nereli olduğu pek belli değil. Daha doğrusu bilinmiyor. Eserlerinin herhangi bir yerinde de belirtilmemiş. O'nun hakkında bilgi veren kaynaklarda da yok. Ne Şakayik, ne de Tâcü't-Tevârîh'te var. Kâtib Çelebi, Keşfü'z Zununda, kendisine Şehab denilen **"Ahmed oğlu Rumlu Şükrullah"** diye kaydetmiş. Sicill-i Osmani'nin yazarı Mehmed Süreyya da O'nun memleketinden bahsetmiyor. Bursalı namıyla anılan Tahir Bey, Amasyalı olduğuna değinerek Yar Ali'yle de kardeş diyor ama, kaynağını göstermemiş. Babinger, ona istinat ederek aynen tekrarlamaktadır.

a - Şükrullah, 1456'da yazıma başladığı tarihindeki ön-kısımda yaşının 70 olduğunu söylüyor. Kitabının sonunda ise 22'sinden beri Osmanoğulları'nın hizmetinde olduğunu beyan ediyor Behçetü't Tevarih'i 73'ünde bitirmiştir ki, dediğine göre o sene 863 idi. O da (1458 1459)a tekabül eder..

b - Şakayik'in tercümesinde asıl metnin haricinde babasının adından Ahmed diye zikredilmiş. Büyük bilginler öyle diyor, denilmekte. Ama yazar o bilginlerin ismini belirtmeyi gerek görmemiş.

c- "Rum" sözünün manası kat'î olarak belli değildir. Anadolu ve Rumeli ile birlikte bütün Türkiye manasına geldiği gibi yalnız "Anadolu" "Amasya ve Tokat çevresi" manasına da gelir. Nitekim Şükrullah, Çelebi Sultan Mehmed çağını anlatırken şöyle diyor: "Ansızın Rûmda,

yani Amasya, Tokat ve yörelerinde karışıklıklar, kargaşalıklar oldu." Tahir Bey, malumatı Amasya Tarihi'nin yazarı Hüseyin Hüsamettin'den ağızdan dinleyerek alması mümkündür. Amasyalının demesine göre: **"Şükrullahın dedesinin babası"** kendisi bir Divrikli olan Evren'dir. Onun da babası **"Salur boyundan Toğan"** beydir. **"Fakat Şükrullah, kendi eserlerinde babası ve dedesinden başka bir şey söyleyemediği için şimdilik ötekileri ihtiyatla karşılamak icap eder."** (33)

33 - Atsız; A.g.e. S. I-2.

d - Behçetü't-Tevârîh, Türklerin en mühim bir Osmanlı tarihi'dir. Acemce aslından 16. asırda Mustafa Fârisî **"tarafından Türkçeye çevrilmiş"** ve o asırda Câmi'ü't-Tevârîhi'ini yazan **"Zaim Mir Mehmed Kâtip"** ondan kaynak olarak istifade etmiştir. Viyana yazması ise ilk Türkçe yazmasından bir yıl önce idi. Bir asır sonra ise Keşfü'z-Zünûn'a alınmış. Londra yazmasının tarihi 19. asır denilmektedir. **"1925'te Teodor Seif"** Osmanlılarla ilgili bölümü Fârisî **"metin ve Almanca tercümesiyle birlikte neşretmiştir."** Eksikçe ve birtakım yanlışlıklara yer verilmiş olması farkedilmekte.

Behçetü't-Tevârîh'te en eski Türklere dair bilgilerin en önemlisi Oğuzlar ve Kunların (aynı kandan) bir ulus olduğunun söylenmesidir. Osmanlı hükümranlığı hakkındaki malûmat ise ehemmiyete hâizdir. **"Çünkü Şükrüllah 50 yıl Osmanlı padişahlarının hizmetinde bulunmuş. Çelebi Mehmed, İkinci Murad ve Fatih devirlerini görerek, böylelikle kitabının mühim bir kısmında kendi zamanındaki vak'aları anlatmıştır."** Onun için 1407 sonrası **"vak'alar için bir ana kaynak"** teşkil etmektedir.

Behçetü't-Tevârîh'in değerini kıymetlendiren diğer bir neden de halihazırdaki Osmanlı Tarihi kaynaklarının içinde Enverî'nin Teferrücnamesi elimize geçmediğindendir ki **"bugün, Ahmedî'nin İskendernâmesinden sonra en eski"**si olduğu kabule gerek görülmektedir. [34]

34 - Atsız; A.g.e. S. 6-7.

e Ve Şükrullah, ondan istifade etmiştir. Ahmedînin İskendernâme'sindeki bazı cümleler Behçetü't-Tevârîh içinde vardır. Benzerliklerse, Türkiyat Mecmuası'nda yayınlanmış. Şükrullah'ın sırf Ahmedî'den faydalandığı pek düşünülemez. Başka kitapları da okumuş olabilir. Meselâ: Sultan Mehmed Çelebi ve Musa devri ve de Beyazıt zamanındaki malûmat için Yahşi Fâkih, Hâmzavî, veyahut Alâddin Semerkandî'den gördüğü ihtimal dahilinde zikredilmekte. [35]

35- Atsız; A,g,e, S, 12.

Şükrullah'ın bahtı II. Murad'ın zamanında, 1421 ile 1451 yılları arasında parladı. Erdemli ve bilgeydi. Herkesin ilgisini çekti; ve böylelikle tanınmış. Murad (Hüdavendigar)ın Ona çok güveni olduğundan hükümet işlerinde kullandı. Böylelikle ilk siyasi görev olarak Karaman beyine gönderilmiş. Şükrullah, elçilik için Karamanoğlundan gelen Hamza'ya karşılık olarak vazifelendirilmişti. İkinci olarak da 1449'da Karakoyunlu beyine elçilik için gidiyor.

Şiiri, müziği çok sevdiğinden II. Murad, birgün ondan o hususta iki eser yazmasını istiyor. Şükrullah yazıyor. Herhalde ilk eserleri; şiir ve musikiye ilişkindi. Daha sonra ise o bakımdan pek konuşmak istemediği görülüyor ki, ilk yazdığı dışında kaleme aldıklarında şiiri ve musikisinden hiç söz etmemiş. Kendisi o hususta sessizlik içindedir.

Eserleri: I- Menhecü'r-Reşat, 2 -Enisü'l-Ârifîn, 3 - Kasîde-i İmâlî'nin Şerhi, 4- Türkçesi: Tarihlerin Bezeği, yani güzelliği denilen Behçetü't-Tevârîh.

Birincisi din bilgisi kitabıdır.

İkincisi adından anlışılacağı üzere bilenlerin arkadaşı demektir, herhalde tasavvufî dostluğa dair olacak diyebilirim. Kitap, Keşfü'z-Zünun'da Şükrullah'ın ismiyle kaydedilip Fâtih'in bilginlerinden diye belirtilmiş. 3.sü kelamla ilgili imiş. Kendisi diyor. I. eserinin girişinde yazmış.

Tarihlerin Bezeği'ni yazarken Bursa'da ikamet etti; ve o sıralar kendisine maaş bağlanmış. 861'de, yaz mevsiminde Fâtih'in oğullarından Bayazıt ve Mustafa'nın Edirne'deki sünnet düğününde hazır bulunuyor. Hızır Beğ'le beraber Fâtih'in karşısına geçip otururak hayran kalınmış. Kitabından denilmektedir. Pâdişahının sa-

ğından Fahreddin, solunda ise Tûsî oturmakta imiş. Düğünde Kur'an-ı Kerim okunuyor. Diğer bir çıkardığı eseriyse Dualar dergisi. [36]

Şimdi, kendisinden Derviş de denilen Aşık Paşa-zade'nin Tarihi'nden gözden geçirelim. Atsız Bey'in günümüz okunuş tarzına çevirip de yayınladığı kitabtaki yazı, [37] okuyuculardan bilgi sahibi olmak isteyenlerin istifadesine bir hizmet nevîden sunulmuş idi. Tevarîh-i Al-i Osman, aynen şöyle diyor:

Mûsâ işitdi ki, Sultan Muhammed kendine geliyor. Hemen Edirne'den kalkdı, Las vilayetine yakîn vardı. Sultan Muhammet (Mûsâ'nın harekatını işitti. Beğlerine haber saldı. Toplanmış askerleriyle birlik kalkıp oraya) vardı. İnceğiz'e kondu. **"Evranûz oğlu Alî Beğ"** anda geldi. İnceğiz'den göçdüler. O gün **"Mîhal oğlu Yahşî Beğ"** geldi. Mîhal oğlu, Hûd Mûsa'nın Beğler-beği'siydi; kendi kondurdu.

El-hasıl (gönderilen askerler) Edirne'ye vardı; ve (gördüler ki) camia bekler; kaçdılar, Sultan Muhammed'e geldiler. (Mûsa'nın yanında akıncılardan başka hepsi sıvışmıştı;) ancak (onlar) kaldı. Samako' -Tîmûr Ka'l-hanesi denen yer-de uğraşdılar. Mûsâ kaçdı; âtî çamura düşdü (denilmiş ki, herhalde bir batağa saplanmıştı). Kendinin bir kavlî vardı, (o kavline) **"terzî Sarûca"** derlerdi.

36 - Atsız; A.g.e. S. 3-5.
37- Atsız, A. Nihal; Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Ankara 1985, S. 83-84, 89-91, 92.

(O vardı,) Mûsa'nın (bataktan kurtulup sağlam yere çıkmak için gayret sarfeden) âtînin sinirini (bir yolunu bulup,) çaldı. (Orada yakalanan Yıldırîm Bayezîd'in oğlu) Mûsa'yı Sultan Muhammed'e götürdü. Akşamın (yakını idi. Guruba doğru sorguya çektiler. O gece) çadırda maslahatı neyse? Gördüler. Evvel gece Bursa'ya, (vefaat etmiş) dedesi yanına gönderdiler.

Mîhal oğlû'nû dahî Tokad'a, **"Bedevî Çardağ"**a gönderdiler. Sultan Muhammed ayda bin akçe ulûfe etdi.

Simavane Kâdîsî oğlunu dahî kızıyla İznik'e gönderdi(ler).

Sultan Muhammed O'na dahî bin akçe ulûfe etdi.

Mûsa'nın kavlî **"Azap Beğ"** kaçdı, Eflak'a gitdi. Rûm-elî (böylelikle,) Sultan Muhammed'e itaat etdi. Etrafın beğlerine elçî gönderdiler.

Nazm(ın açıklanması) : Kadîmden olmuşdu. Gelenektir; söylenmiş. Kardeşe kıymak gereği belirtilmiş. Sırf Ata ve Anayı üzüntülü koymak için. Adem'in oğulları birbirlerini öldürdüğünden adet olmuş. Hanlar da aynısını yapmaktalar. İ'sa'ya (derim ki, halin:) Mûsâ'dır ve Emîr Süleyman'dır. Konuşsan işitir. Çünkü, gelenek ehli ve ahmaktır. Yazık.

Sultan Muhammed'in tahta geçmesi ve bunun tarîhi:

Hicretin sekizyüz onaltı (816)sında vakıa oldu. (38)

38 Tevarîh-i Al-i Osman, A'şıkpaşa-zâde Tarîhi, İstanbul 1332, S. 84 -85.

Bab. Onu beyan eder ki, Simavene Kâdısı oğlü kâz-askeri'nin oğlûnun kethudası **"Yörüklûce Mustafa"** Karaburun'a varıp ne olduğunu:

Simavene Kâdısı oğlü ki, İznik'e geldi. Mustafâ Aydın eli'ne vardı. Ordan **"Karaburun"a** -da-. Evvel vilayetde haylî müra'ilik eyledi ve ol vilayetin çoğunu kendine dönderdi; evvel dahî bunağa tertîp kurdu. (Öyle işler yaptı ki,) el-hasıl kendine nebî dedirdi.

Simavene Kâdısı oğlu işıtdi ki, Yörüklüce'nin halî terakkî etdi. İznik'den kaçdı; İsfendiyar Bek'e vardı. (O oradan.) Andan gemîye girdi; Eflak'a gîtdi. Bu (yana) yaka geldi. "**Ağaç Denizî**"ne girdi. Ve illa Yörüklüce; ittifakî vardı. Muhammed Han dahî Bayezîd Paşa'yı oğlû "**Murad Han**" ile (işte) böyle gönderdi.

(Onlar) vardılar; Karaburun'da Yörüklüce'yle buluşdular. Mübalağa (ki,) cenk oldu; iki taraftan haylî adem kırıldı. Ahîr Yörüklüce'yî paraladılar; ve evvel vilayetî teftîş etdîler. Gîdereceklerîni gîderdîler. Beğ kullarına tîmar verdîler.

Bayezîd Paşa, yine Mağnîsa'ya geldi. "**Torlak Hû Kemal**"i orada buldu; onu dahî orada asdı.

Sultan Muhammed, Sîroz'a gîtdi ki, vara, **"Selanîk"**e düşe.

Bu taraftan Simavene Kâdısı oğlü ki, Ağaç denizî'ne gîrmişdi. Bir kaç, süfîleri gönderdi; vilayetlere (haber iletti):

"Gelin, şimdîden sonra kîrve padişahlık benimdir, (ve) bana mazhardır. Sancak isteyen gelsîn. Sûbaşîlık isteyen gelsîn. El-hasıl her maksûdû olan gelsîn".

Dedî ki,

"Ben hurûc etdim. Bu vilayetde ben halîfeyim. Mustafâ, Aydîn ili'nde hurûc etdî"

dedî. **"Evvel dahî benim hizmetkarımdır"** dedî. Bu şimdîkî sûfîler dahî eydirler ki, **"Biz dervişleriz"** derler. Hak için derviş değildir(ler). **"Şeyhimiz hurûç eydir, biz dahî bekler, olûruz"** derler.

Nazım'ın açıklanması : Hakka talip cihanda o kadar az kişi var ki, sofuların tümü de miğferli ve yılan gibi harpçi, ama kimi namaz kılıp Hakka niyaz göstermesine rağmen varır Beğ kapısuna,kendine bir tımar umar. Ondan sonra ya kendi giyer ya da giydirilir, başında dal gibi bir külah. Ma'nası nedir desen, hemen o an der: Eşek misin, kanıbozuk!

İlahî sa'ki sığındım bu halden ve o gaflet uykusundan,bari sen canımı uyar da onun haline düşmeyeyim.

Diyesen: Sûfî kafîr oldun, anla. Nasıl dersin ki, şimdi burada Tanrı yok. O daima bizimledir. Yakiyn imanın küfür ise gerçekleşmez değil. Onun için biz Tanrıdan korkmayıp bilhassa onu severiz.

Bab. Onu beyan eder ki, Simavene Kâdısı oğlu ne oldu:

Ağaç Denizî'nde haylî şevket hasıl etdî. Onunçünkü, sancaklar ve sûbaşılıklar adadı; ve haylî; tavcılar dahî vardı. Ve tîmar erlerî ki, Mûsâ yanında Simavene Kâdısı oğlu Kâz-askerken tîmar alıyordu(lar). Ademler dahî vardı; gördüler ki, bunun işinde hayır yokdur. Simavene Kâdısı oğlû'nu tutdular.

Sîroz'a, Sultan Muhammed'e gönderdiler.

"**Mevlana Haydar**" derlerdi, Acem'den yenîle' bir danişmend kişî gelmişdî; âna, sordular.

"Bunun halî nedir? Bu bir danişmed kişîdir" dediler.

Mevlana Haydar eydir.

"**Kanî halaldır ve malî haramdır**" dedî.

Eyletdiler; bazar içinde, bir dükan önünde âsa kodûlar.

Nazm(ın açıklanması) Danişmend, yani bilgin olan o kişi beğlik istemişti. Güçlü ve kuvvetliydi. Ama, yayı ve oku değiştirilmişti. Beğlik verilmeyişin kendisine, hemen yayına ok koydu ve attı. Oku çürükdü, yayı da kırılmışdı. Gör; asıldı. Hevayi nefsi onu baştan çıkarmış. Uzun gayeleri vardı. Onlardan bir eser dahî kalmadı. İkî oğlun kodu İznik'de, gîtdî. Yanında çok süfî; başı kesîldî.

Sü'al: İymanla mı gîtdi, veya iymansız mı gîtdi?

Cevab: Allah bîlîr. Onun-çünkü, biz; ânın, mevtî halînî bilmeyiz; niyeti ne'nin üzerinedir.

Nazm(ın açıklanması): Ulüsun, inanır Ona Zengî... [39]

Mehmed Çelebi: Hemen ki, başı yasdığa kodû. Vezirleri cem' itdî. "**Tîz evvelû, oğlum Murad'ı getirin**" dîdî. Çaşnîgîr-başı "**Elvan Beğ**"i gönderdi. İtdi, "**Ben Hûd, bu döşekden kurtulmazım. Murad gelmedîn; ben ölürüm; memleket biribirine tokuşur. Tedarik idin; benim vefaatım tuyulmaya**" dîdi. Vezîri Bayezîd Paşa ve "**İbrahim Paşa**" cem' oldular. Eğer bunun gibî iş olursa nîce edelim dîdiler. "**Hacî İvas**" itdî. "**Kavlî hep, maslahata gönderelim; kapı halî kalsın, andan sonra tedarik ideriz**" dîdi. Dîvan itdîler. "**Padişahımız İzmiroğlu"nun üzerine gîder. Kûlum.** [40]

39 - Tevarîh-i Al-i Osman, A.g.e. S. 91-93.

40 - Tevarîh-i Al-i Osman, A.g.e. S. 94.

Müze-i Hümayun Kütüphanesi müdür muavini Hafız A'laadin, Osmanlı Tarihleri Encümemin'nin ifade-i mahsusa'sından sonraki medhal'inde diyor ki:

M'aruf nezareti celîlesince yayınlanması uygun gôrülen Aşık Paşazade Tarihi'nin yazarı ve tarihçisinin adı **"Dervîş Ahmed"** ve mahlası **"Aşıkî"** olup "Şeyh Ahmed" namıyla Arîftir. Nesebini kendisi **"Dervîş Ahmed Aşıkî, Şeyh Yahyâ oğlu, Şeyh Süleyman oğlu, Kanatlı Aşık Paşa oğlu, Muhlis Paşa oğlu, Baba İlyas oğlu"** olmak üzere yukarıda ra'e zevat-ı mezarün ileyhın'in namlarını **"Aşıkî, Yahyâ Süleyman Aşıkları ki, Muhlis İlyas hem vere Burhan"** beytinde cem' eyliyor.

Mahall veladeti; Amasya sancağı dahilinde Mecîd Özü kazası eklenmişlerinden olup merkez kazaya iki saat mesafede kain ve nam kadîmiy **"Tanûk"** olduğu halde el-yevm **"Elvan Çelebi Karyesi"** denilen karyede bulunan ve eserinde **"Bezm-i Elvan Çelebi tekiyesi"** diyerek yad olduğu tekke olmak muhtemeldir.

Tarîhi veladeti,

"Bu ömür, seksen altı olduğunda

Bayezîd Han Boğdan'a ağdığında" beyti ve Sultan Bayezîd Han Sanî'nin Kîlî ve Akkirman'ın fethi içirî Saadet kapısından hareketi (tarihinden anlaşılır.) Tacü't-Tevarih, Nişancı Tarihi, Künhü'l-Ahbar, Suha'fü'l-Ahbar'da görüldüğü üzere (Sultan Bayezid'in hareketi) 889 senesi olduğu nazır-ı dikkate alınınca 803 tarihi(n) uyduğu tezahür etmekde ise de bu tarihi yıl doğumu olmak üzere kabul etmek, müverrihin (tedkikine bağlıdır). İhtimal ki,

Çelebi Sultan Muhammed Han'ın maiyetinde olarak Rum-eli'ye Celle Celali azim yılnız O'na ait- (geçmiştir).

816 tarihinde köyüne vardığında onüç yaşında bulunmakda, uyuduğunun ve Yahşî Fakîh'den rivayet eylediği vakayii tarihiye'yi bu senede telakki eylemiş olduğunun kabulünü icap eylediği cehtle, herhalde ayrıca şayan-ı tedkikdir.

816 tarihinde köy(ün)de hastalanarak Sultan Orhan Gazi'nin imameti hizmetinde bulunmuş olan İlyas Fakih'in oğlu Yahşî Fakîh'in hanesinde kalıp, Çelebi Sultan Muhammed Han'ın (kardeşini halletmesinden. evvel, kışının sonrası) Müsâ Çelebi ile - Celle Celali harp yalnız O'na ait (sav). Rüm-elî'ye geçmek için yürüse (gerek. Askerin) azimetini müşahede etmiş olan müverrih (göreceklerini görüyor.) Bi'l-ahere oradan doğum yeri olan Tanüna avdeti olmalı ki, Tokat'taki Bedevi Çardağı'nda mahbusen bulunan Mîhal oğlu Muhammed Beğ'in kayıtsızlığıyla (karşılaşmış).

Sultan Murad Han Sanî'nin Düzmece Mustafa ile Ulübat nehri kenarında vukü' bulan harbine 825 tarihinde (oraya) sözü geçen Muhammed Beğ, Elvan Çelebi Tekiyesi'ne uğrayarak, müverrihi dostluk dileği ile Osmanlı karargahına getirmiştir. Bu tarihden 841 senesine kadar esef etmekle birlikte tercüm-i haline dair bir tarihi kayda tesadüf edilememiştir.

Fakat, hacca azimetinden evvel Konya'da kain Sadreddin Konevi Zaviyesi'nde bulunduğu(nu araştırmasından görevlendirilen) t'ayin edebilmiştir.

Farîza haccı b'adü'l-ifa 841 senesi ümeradan İshak Beğ'le birlikte Üsküb'e giderek, Sırbistan'ın vurulması esnasında İshak Beğ'in icra eylediği akınlarda maiyetinde bulunmuş ve 842'de Sultan Murad Han Sanî'nin Belgrad'a uğrayarak Macaristan'da icra buyurdukları akınlarda isbat-ı vücüd eylemiştir.

Adı geçen Hakanın ancak bir hükümdara yakışacak surette nefis ve mükemmel lütuflarına mazhar olmuş (şeklinde bir beyana rastlanabilmektedir).

852 senesi vukuu bulan Jan Hünyad harbine de bi'li-fiil iştirak ederek padişah tarafından kendisine bir at ihsan olunmuştur (da denilmektedir).

861 tarihinde Edirne'de bulunan müverrih, Sultan Mustafa ve Sultan Bayezid'in şehir merkezinde icra buyurulan sünnet düğünü ziyafetlerinde davetli olarak çağırılmış, orta ulemada(n) bulunarak şahane bir biçimde ihsana nail olmuştur. Anılan senede Ballubadra'nın fethi ve bu esnada Macarların Osmanlı ülkelerine hücümunda tekrar Üsküb'e yola çıkmıştır.

İşte bu tarihten itibaren müverrihin tercüme-i-haline bir bilinmeyen karanlık girmekte ve yalnız kerîmesî **"Rabia Hatun"**un, Mürîdi bulanan Seydi Velayet'e 874 tarihinde tezvic olduğu görülebilmektedir.

Müverrihin hayat-ı dervişanesi hakkında da 852 tarihden evvel Konya'da Şeyh Sadreddin Konevî Zaviyesi meşîhatinde bulanan Şeyh Abdüllatif Mukaddesi'nin menî ve 840 tarihinde hacca azimetinde Mısır'da Bekriye'den Seydi Vefa'nın hulefasından olduğundan Mekke-i Mükerreme'de meşayih saire ile sohbet ederek ahz-ı tarikat etmiş(tir). Ve hacca kabulü'l-azime- Şeyh Cüneyd ile Şeyh Abdüllatif Mukaddesi'nin Konya'da vuku' bulan mülakatında hazır bulunduğundan fazla bir m'alumata tesadüf edilememiştir.

Tarihi irtihali hakkında bir hayli araştırma ve incelemeler icra edildiği halde hiçbir kayda muvaffak olunamadığı gibi müverrihin (kimliği böylelikle bir meçhul askere büründürülmek is-

tenmiş diyebilirim). Ceddî Aşık Paşa namına Saadet Kapısı, Haydar Mahallesi civarında inşâ ettirdiği camia-ı şerîfin mihrabı önünde ve Haydar Caddesi üzerinde olan türbesinde de hiç bir kitabeye tesadüf olunmadı(ğı söylenilmektedir ki, esef verici bir haldir).

Duran türbede (cenilmiş ve devam edilmektedir. İlginç) -evvelce münferiden inşa olunarak, bi'l-ahere türbeye ilhak(la ek) edildiği pek bariz bir surette görünen mahalde- bulunan kabrin kitabeleri üzerindeki yüz, gelecek bir zamana okunabilmek için dikilmiştir.

Vasatı açık ve toprakla memlû, mermerden m'amûl sandukanın çift şekilleri (belirgindir ve) bilinen dört baş taşının (ilki üzerinde ezelden ebediyete intikal etmek aşkının anısı ki, yarınlarına ışık tutabilmek için kazılıdır):

Birinci vechinde:

"(Yer) yüzünde bulunan her şey yok olacaktır. Yalnız Rabbinin, celal ve ikram sahibi (olan) yüzü (zatı) baki kalacaktır" (Kur'an-ı kerîm. 55/26-27. Aslı Arabça yazılıdır.)

İkinci vechinde :

"Bahtiyar ve (Tanrı/ Allah/ın) mağfiretine uğramış olan merhûm, fanî dünyadan bekâ alemine göçtü" (Aslı arabça yazılıdır.)

Üçüncü vechinde :

"Allah'ın rahmetine layık; Allah onun kabrini nurlandırsın ve cenneti onun mekanı kılsın: Muhammet oğlu Pur Hayat" (Dolu Yaşantı. Aslı Arabça; adı Farsçadır.)

Dördüncü vechinde:

"Hicri-nebevi yıl olan 924 senesinin aylarından birisi olan mübarek ramazan ayında vefaat etti." (Aslı Arabça, yıl rakama da yazıyladır.)

Ayak ucu taşının bir yüzünde:

"Düşeli Muhammet ayrıca canım/İçimi tışımı yazdırdı fırak/Gece gündüz zarı kılıp ederim/El-fırak ya Mehmed, el-fırak" (derim)

Diğer yüzünde :

"Muhammed oğlu Pur Ahad (olan Ahmed), fanî dünyadan bekâ alemine ramazan ayında 924 yılında göçüp intikal etti"

(Arabça yazıları İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi öğretim ve araştırma görevlilerinden Mehmet Yavuz tercüme etti. Eserin vav sayfası dip notunda bir hatadan dolayı, Ahmed yazılacağı yerde Ahad yazılmış, denmiştir. Zannetmem. Tasavvufî bir ifade. Ona kavuşup bir olmadır.)

Şu (arada okunan) kitabelerin anlamı(yla) bu (ayan) kabrin, müverrihin damadı olan Seydi Velayet'in Tercüme-i Menakıb Tacü'l-A'rifîn'de görüldüğü üzere 884 senesi şaban (ayının) sonunda tevellüd eden **"Pur Hayat"** namındaki mahtumunun oğlu **"Muhammed Çelebi"**nin olduğu daha anlayışlı (olanlar, bilhassa dikkat) etmektedir.

Bu (işaret) kabrin yanında üzeri ağaç(tan) bir sandukayla örtülü olan kabrinin (ise) Seydi Velayet'in haremi ve Sultan Bayezid Han Sanî'nin kerimesi **"Sofiya Fatma Sultan"**ın olduğu rivayeti hakkında araştırma ve incelemler icra edilmiş ise de Seydi Velayet'in vakıflar şerîfesi(nin) doğruluğu ve kesinliği anlaşılmışları (ihtiva eden) defterinde mukayyet

"El-Muhlisü'l-Fakir Seyyidü'l-Mes'ûd Muhammed El Mütevvelî evladı

Vakıf bir veche

Meşrutiyetle yönetilen (ve) muhtaçların hizmetçiliğine tahsis edilmiş) zaviye, şimdiki" imzasının ve 11 receb 1184 tarihini ihtiva eden yapıştırılmada: **"Mühimmiye-i İstanbul'da, A'şık Paşa Mahallesi'nde Haremeyn-i Şerif'in Darü's-**

saadet El-Şerife Ağası hazretlerinin alt nezaretlerinde rahat olan vakıflarından merhûm ve mağfûr leha Sultan Bayezid-i Velî Hazretlerinin kerîme-i saadetleri Sofiya Fatma Sultan Hazretlerinin bina ve ihya buyurdukları zaviye ve mesken-i fukara olan hücrelerinin ve iki adet türbe-i şeriflerin t'amîr ve temîmi için vakıf ve t'ayin eyledikleri ecdad-ı azam'ım Seydi Velayet Efendi Hazretlerinin evladiyet ve meşrûtiyet üzere mütevvelisi olduğum evkaf-ı şerîfleri ilh." kaydından ve Evkaf-ı Hümayun Kuyud-u Kadîme İdaresi kayıdatında da **"Sultan Bayezîd Han kızı Sofiya Fatma Sultan"** namına bazı vakıfların mevcûd bulunduğuna ve Kuyûd-u Hâkanî İdaresi defterinde dahî

"Sofiya Sultan namıyla m'arûfe Fatma Hatûn'un 907 senesi birkaç dükkan ve saire vakıf eylemiş" olduğuna dair kayıddan başka m'alûmata tesadüf edilemediği gibi Tercüme-i Menakıb Tacü'l-Arifîn ve Şakayık'da ifade edildiği üzere Seydi Velayet(in) müverrihin kerîmesi **"Rabia Hatûn"** (i)le 874 senesi bi'l-izdivacı, Müellif-i Şakayık'ın kavlince 929 muharremi ortasında (neden icap etmiş ki, gösterilme yoluna gidilmiş gibi bir halin varlığı mevcud diyebilirim.) Vefaatı ise, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde 941 senesidir. İrtihal eyleyerek ve sayha mûcibince hanesi yakınında vakıa (olan) mescidin önünde t'ayîn eylediğe evde toprağa verilmiş ve sonra zevcesi Rabia Hatûn dahî, vefaat ederek yanına toprağa verilmiş olduğu (görülmektedir.) Sultan Meşarün İleyha Seydi Velayet'in zevcesi olmayıp arz makamına daha önceden geçmiş olan bir şeyin içinde bulunan yapıştırılmalara nazaran Seydi Velayet Zaviyesi baniyesi ve ihtimal ki, Seydi Velayet'in

de müneyyibe'sidir (ki, uyanık). Fakat, müverrihin eserinde ve sultan Bayezid Han Sanî hakkında **"Hakk âna yedi oğul vermişti ve hem tokuz kızı dahî, vardı, ve (bunların içinde) kızların her birini birer memleketin beğine vermişdi"** denmekte olmasına ve Hakan Meşarün İleyhi'in **"Hadiyce, Gevher Meluk, Selçuk, Aynışah, Huma"** Sultan namına beş kerîmesinin tarcüme-i halleri hakkında m'a-lumat bulunup diğerlerinin tercüm-i haline anlama sonunda elde edilemem(iş olm)asına (rağmen) temel (itibariyle) -yapımına dayanan- (bir beyyine.)

Bu da ayrıca takdire muhtaçdır.

Seydi Velayet'in türbesi hazîresinin kapısı balasında mermer üzerine celî hatla mahkuk ve tarihden çıplak (yani boş bir halde)

"Heza türbe-i şerîf Seydi Velayet kutubu'l-arifin Camia-ı Evliya/

İbnû'l-Fethi Sultan Selatıyn Aliye rahmetü'l-barî, ve aleyhim ecm'aîn"

"Resme(n) Alî El-Arîf Bektanî-zade" [41]

Kitâbesinde görülen

41- Bektaşî-zade. (Tevarîh Al-i Osman, A.g.e. S. I- H/ Ebcedi 8/, Kef/ Ebcedi 20/.)

"Alî El-Arîf Bektanî-zade"
Ketebe'si.

Ketancılar kethudası Muhammed Efendî-zade ve İpcî Hüseyin Efendi şakirdi ve Hattade Mustafa Dede mukallidi tuğra-keş, keman-keş, müsîkîdan Alî Efendî'nin olduğu kabül edilir ise, Seydi Velayet'in irtihali 929 ve Ketanî-zade'nin vefaatı da hat ve hattatında görüldüğü üzere 1192 senesi olduğu

Bu kitabenin Seydi Velayet türbesine, bi'l-ahare vuku bulan bir t'amîrinde koyma yoluna (da) gidildiği (akl'edilip) anlaşılmaktadır.

Yokluk (nedeniyle)

(Ahren) almak cehtiyle hemen hemen yalnız kendi eserinden (bir) iş ve çalışma neticesinde faydalanılmak istenmiş olan şu (işaret) tarcüme-i halinden ve eserinden anlaşıldığı üzere Şeyh

Şair ve kılıç erbabından olan muverrih Derviş Ahmed Aşıkî Efendî hakkında Sehî Beğ ile Latîfî'nin tezkirelerinde kaydına tesadüf edilemediği gibi, müverrihin damadı olan Seydi Velayet'in (ise) dostlarının özelliklerinden mütekellim olduğu Seydi Meşarün İleyh'in tercüme-i halindeki ifadelerinden anlaşılan (bir şekil almış biçim.)

Ve 968 tarihinde irtihali ile türbe hazîresine toprağa verilmiş bulanan Müellif-i Şakayık Ebu'l-Hayır Usameddin Ahmed Efendî eserinde ve Seydi Velayet'in tercümesinde bi'l-münasebe

"Merhûm ve mağfûr leh Aşık Paşa evladından Şeyh Ahmed ki, Zeyneddin Hafî rahma'llah el-melikü'l-kafi'nin şurefa-i hulefasındandır" demiş, ve sınıf-ı meşayih meyanında müverrihden ayrıca bahsetmemiş(dir.) Ve yine El-Ahbar'da da müverrihin tercüme-i haline dair bir kayıt görülmemiştir. Tercüme-i Menakıb Tacü'l-Arifin'de de Seydi Velayet'in tercüme-i ha-

linde **"Hazret Seydi Velayet'in şeyhi (olan) kayınatası Hazret-i Ahmed Aşıkî'dir :**

A'şık Paşa Nuru'llah-ı Tea'la merkad Huma oğlu Ahmed Aşıkî'nin şeyhi Şeyh Abdüllatîf Mukaddesî'dir"

Denilmiştir ki,

"A'şık Paşa oğlu Hazret-i Ahmed Aşıkî"

Kaydı :

-Ceddin hakikaten çalışıp çabalamasına rağmen ayrılan dede (baba, imtina) /imamlarla anlaşma neticesinde/ elif-be menzilesine tenzili

Kaidesinden sarf-ı nazar olunur ise-

Metin eserin birinci sahifesi münderecatına muhalif ise de düzeltilmeye muhtaçdır.

Camiler, yani topluluklar bahçesinde ve A'şık Paşa'nın (Ebu'l-Hayır) mescidi bahsinde:

"Eş-Şeyh Zeynettinu'l-Havafi kuds-i serehe'nin hulefasından Şeyh Abdüllatif'in halifesidir. Sonra, tarîk, yani yol, cadde(sinden yürüyerek O'nun kabrine vasıl olabilmiştir.)

Hacda (tavaf etmiş, Medine'yi ziyaret eylemişdir.)

Mısır'da Bekriyeden Seydi Vefa ve Mekke'de dahi sair şeyhler ile sohbet ve ahz-ı tarîkat eyledi. İstanbul'da "Tekiye Şinas 846" (Diğer bir yazma eserde de 886 denilmiş) / olmasına rağmen/ senesi muharremi sonlarında göç etmiş (, yani ölüme gitmiştir, belki de kendini ondan sonra Avrupa içlerinde vatanı, milleti, dîni ve insanlığı için gazaya adamış diyebilirim. 852 ve 861 tarihinde görüldüğü ve tarihi kayıdlarda adı geçtiğine göre 6 artı 9. yani toplam 15 yılın - iki defa sahneye çıkmış olmasına rağmen- bir adsız kahramanı idi ki, sonunda ise meçhule doğru muzaffer bir eda ile yönelebilmiştir.) Ve adı geçen mescidin

-A'şık Paşa Mescidi mihrabı önünde toprağa verilmiş olup üzerine bir a'la türbe bina oldu.

Adı geçen mescidin kapısında vakıa çeşmenin **"işbû Arabî tarîhi mezkur Şeyh Ahmed'indir"** denildiğinden sonra el-yevm çeşmenin takı üzerindeki mermer levhada mahkuk olan:

Rahman (ve) Rahîm (olan Allah(ın) adıyla b(aşlarım)

(O'nun izniyle) ebedî olacak olan yapıya (böylece) giriştik

Bu tatlı (ve temiz, içilecek) bir (pınar) su(yu) oldu (,biline)

(O cümle mahlukatı yaratan öyle bir) Kerîm(dir ki,)

Vahhab ve Rezzak(ın kendisidir)

(O Tanrı olan Allah) diri (, yani yok edilemez, ve)

Latîf olan (yarattıklarınca anlaşılmaz vasıflar)-dan (müteşekkil ve beridir ki, O Allah'dan) suyu (daim akıtmasını) diledik

(Kullarına) hoşnutluk (verir) ve nîğmet cennetlerine koyar, yeter ki kendinin Rabliğinden razı olunabilsin)

Ve (sırların bir çoğuna malîk olan) Şeyh, (ebcede göre yazıyla) güzel bir tarîh düşürdü (ki, harflerinin rakam değerlerinden hesaplayabilsinler)

Biz, Er-Rahîm (olan) Allah(ın) yüceliğine güvendik (ve de inandık)

972

Tarihi kayıd edilmiştir ki, müverrihin tarih-i irtihali olmak üzere gösterme olan **"Tekiye Şinas 846"** veyahûd Vaka'nüvis Es'ad Efendi Kütübhanesinde mevcüd ve 2247 numarasıyla mukayyed yazma Hadîkatü'l-Cevam'i nüshasında görüldüğü üzere **"Nokta-ı Şinas 886"** (tarihlerinden

846 senesi(dir ki, 40 yıllık bir farkı görmemek mümkün değil.)

İstanbul'un fethi 857 tarihi olması ve 886 senesi de vefaat tarîhi olduğundan) müverrihin (ölüm yılı gittikçe biribirine karışmakta diyebilirim ki,) eserini 908 Seferi Vakayına kadar tedvin eylemesi (düşünülür ise itibar edilen irtihal tarihini belirtenlerin hangileri) yanılmıştır?

Menakıb-ı Tacü'l-A'rifîn tercümesinde, **"Hazret-i Seydi Velayet'in babası Hazreti-i Seyyid Ahmed, hicretin 841'inde Rum'a geldi ve 886 muharreminin yirmi ikinci günü, cuma (sonrası) ilkindi vaktinde ahrete intikal etti"** denilmiş olmasına nazaran bu tarih, Seydi Velayet'in pederi Seyyid Ahmed'in tarîh-i irtihali iken Hadîkatü'l-Cevami'i mûellifi unutma (neticesi) eserine kayıd etmiş olsa gerektir. [42]

(42) (Tevarîh-i Al-i Osman, A.g.e. s. H-Y/10/). Ama, Şeyh'in torunu Pur Ahad'ın Ahmed olan adındaki "Mîm"in ebced değerini ortaya koyar ki, iki "mim" de demektir. Seydi Velayet'in baba ve oğlunun vefaat tarih göstergesi olabilir. 841'le 886 senesi arasında 45 yıl olduğuna göre Adem isimini aşikar kılar ki, belki de Seydi Velayet'e işarettir. İki "mîm"in ikisi kadîm olarak Burhaneddin Ahmed'den ahir olarak 924'e erişir. Kanaatim. Çünkü, Burhan'ın tarih-i veladeti 1344 senesidir. (Öztoprak, Fahrettin; "İdeal /Ülkü/deki Tek Adem, ya da bilinmeyen O Tanrı", Sivasın Sesi, S.2.Temmuz 1989, İstanbul. S.6).

Yukarıda Arabî tarih ile çeşme müteveccihen duraklama olunmakda (ise de) çeşme takı'nın yemin ve yesarında mevzuu mermer levhalara birer mısrayı mahkûk olan:

"Sis(e bürünmüş) ay yüzlü (güzelim) gökkuşağı kavisin(den) encümle' (ezik yıldızlar)/la/ tarih(in) taşına

Tac şahiddir ki, hükümdar(lara layık, nihayet olarak) kondu çeşmeleri çok yer(e, farzet o dağlık) başına"

(Okunan şiirin) beyti dahî, müverrihin değildir.

Hadîkatü'l-Cevam'i mûellifî Hüseyin Efendi, **"Bu beytin, muamma tarîkıyla tarih (bakımdan) sonuç çıkarmak (için) mizaç sahipleri arzu edip tekellüf eylemişler'dir. "Lakin "Çeşme-i saran başına" lafzı hesap olunduğ(un)da çeşmenin rakamı (ve) tarihi ile birdir. Bundan gayrî suretlerin cümlesi boş ve (anlamdan) uzakdır"** demiş ise de çeşmenin - Arabî tarihinde görüldüğü üzere- yıl inşa'sı 972 olduğu halde ebced 982 yılını göstermektedir. (Fakat, sondaki "güzel he" de hesaba dahil edilirse aradaki fark böylelikle 15 yıla çıkar.)

(Yukarıdaki son beyit:

Ve kâle' ş-Şeyhu târîhan cemîlâ

Tevekkelnâ Alaa'l-lahi'r-Rahîm

Son mısranın ebcedi 972'dir. Alî, yüce demektir. O kelime şeklen A'la, yani yûksek; ve üstün okunur ise 973 tarihini verir. Anlamlı bir işaret diyebilirim. Bir yanlışlık var gibi görünüyor, ama yok. Çünkü, A'la kelimesinin aynı ebcedini sağlayan Ulya kelimesi de yüce, yani Alî demektir. Görünen ise çelişkiden ziyade bir hikmetin mevcûdiyeti. O hikmet ise son beyitten önceki beyitte açığa çıkıyor ki, beyitteki "racûnâ" keli-

mesinin "r" harfi hesap edilmediğinde, 973 rakamı gözler önünde.)

Beytin mısra evveline nazaran tazmin etdiği tarihin görmezliğe gelmeyi ihtiva eden olması farz edildiği(n)de "mehrû meh-mah suretinde hesabı olmalıdır gavs-u gozah, encüm" kelimelerinin gösterme eylediği 672 rakamına ikinci mısra'daki "şahî" kelimesinin "ş" harfinin anlamı olan 300 rakamı zam edildiği(n)de 972'ye baliğ olmakla çeşmenin inşa'sı(nın) tarihine elverişli olmaktadır.

Zira, müverrihin tarih-i veladeti yukarıda arz olunduğu vechile tahminen 803 senesi olmakla, bu tarihe kadar hayat üzre kalması mümkün değildir. (Ama, daha önce zikredilen 861 yılı, yüksek ve yüce kelimelerinin Arabçasının ebced değeri düşüldüğü zaman bulunabilir.)

Tarih-i Arabînin **"Ve kâle eş-Şeyh tarihen cemîla"** mısra'yı anlamı (bakımından da düşünür isek, belki) söylenenin o tarihde Seydi Velayet Zaviyesi şeyhliğinde bulunan zat olduğunu daha (iyi bir şekilde kavrayabiliriz ki, gerçek) etse gerekdir.

Yine, Hadîkatü'l-Cevami'i'de görülen:

"Banîsi A'şık Paşa neslinden Şeyh Ahmed Efendi'dir. Paşayı Meşarün İleyhin ruhu için bina eylemiştir. Bütün harç ve masrafını mescidin dairesinde gömülmüş Saadet Kapısı Ağası Tavaşlı Hüseyin Ağa teberrük olarak vermişdir"

Kaydına gelince:

Camia-ı Şerîf'in avlusuna girildiği(n)de ve avlunun ceht-i yesarında (ve) set üzerinde:

"Gafûr olan Rabbinin rahmet yüceliğine ve mağfiretine muhtaç olan merhûm

Sahibü'l-hayrat ve'l hasenat

Önceden (bu dünyadan ahrete) gitmiş (olan) Saadet yeri Ağası
Hüseyin Ağa
Ruhu için bi'hürmetü'l-fatiha (okuyup geçelim); sene 1198"

Kitabesini ihtiva eden bir kabir, nazarın rastgeleni olmaktadır ki, Hadîkatü'l-Cevami'i mûellifî Hüseyin Efendi (midir?). Eserinin mukaddimesinde **"1182 tarihine gelince, bu Darü's-Saltanat El-Aliye ve etrafında gömülmüş olan-(lar için nokta-ı Cîm) yazılıp "** dediği(n)den sonra tarih tedvinini 1182 ve açıkça anlatmanın zanı da fark edebilmede -ruh kokusu olup kalplerin huzur gereği 1193" senesi ortaları olmak üzere kayıd etmesine nazaran bu tarihde kabir sahibinin ber hayat bulunması ve cevam'e, yani topluluklar bahçesi(n)de (ki yeri nedeniyle);

"Saadet Kapısı Ağası Hüseyin Ağa" (namı ile bir isim) denildiği halde (kafî olarak görülmemektedir.)

Kitabede (aynen)

"Sabekan Darü's-saadet el-Şerîfe / Ağası/ Hüseyin Ağa" (yazılmış.)

Mahkuk ve Camia-ı Şerîf (o tarihden çok daha önceleri müverrihin hayat oluşunda inşâ edildiği halde (anıdır.) Bu zatın vefaat tarihinin 1198 senesi olması, (zikrine) kabir sahibinin (ismi eklenmiş ise de, düşünülünce yine) şerefli topluluğun zaman yapısında mesarif ve levazım inşa'asına bağışlayıp vermek suretiyle hizmet eyliyen Hüseyin Ağa olmayıp, belki camian(ın) bi'l-ahere t'amîrîne veya bir yangında yakan(ların yol açtığı felaket) olması üzerine yeniden inşa'asına veya-hûd vakıflarının(sa) tanzîm ve ilerleyip büyümesine muvaffak olan bir zat olması şüphesini hasıl etmektedir. Hammer Tarihi'nin Türkçe tercümesi mukaddimesinde de mü-

verrih hakkında **"Eser sahibi Dervîş Ahmed(dir). Murad evvel asrînın en meşhûr ahlak-ı zahedane şuarasından biridir. Bayezîd Sanî asrında yaşamışdır"** denilmişdir ki **"A'şık Paşa'nın torun-zadesi(dir. Onun oğlu) bulanan Süleyman'ın torunu, Yahya'nın oğludur"** ibaresi, müverrihin **"Ben ki, Fakîr Dervîş Ahmed A'şıkî'yim. (ki,) Şeyh Yahya(nın) oğlu, (O da) Şeyh Süleyman'ın oğlu, (O da Ede)balî Sultanü'l-Alî A'şık oğlu; Paşayım"** kavli ve **"bu Dervîş Ahmed Murad evvel asrînın en meşhûr ahlak-ı zahedane şuarasından biridir."**

Sözü ise yine Hammer'in **"Bayezîd Sanî asrında yaşamışdır"** demesi ve Sultan Murad Han evvelin cülûsu 761 ve şehadeti ise 791 veya 792 tarihinde olup müverrihin tarih-i veladeti de 803 senesi bulunması nokta'-ı nazarından tashihe muhtaç (görülmekte)dir.

Müverrih A'şık Paşa-zade, eserini 889 senesi (ramazan) hilalinde tedvîne başlayarak (şöyle demiştir:)

Bu ömür, seksen altı olduğunda
Bayezîd Han Boğdan'a ağdığında

Çözüldü sancağa kösler çalındı
Götürülüp devlet-le gitdiğinde

Hücüm(la) devleti tutdu cihanı
Oturup İstanbul'dan çıkdığında

Menakıp yazmağa kağıt çıkardım
Beyan etdim nişanen bulduğumda

Yedi hutbe sekiz Han Bayezîd'e
O, cuma gün, gazaya gitdiğinde

Kalemi tutdum, manakıbı yazdım
Kulak tut sen A'şıkî dediğinde

Sultan Bayezîd Han evvel devrine kadar olan kısmını Sultan Orhan Gazi'nin imamet hizmetinde bulunan **"İlyas Fakîh"**in 816 tarihinde köyde bulunan mahdumu **"Yahşî Fakîh"**den naklen ve 793 senesi Yıldırım Bayezîd Han'ın Sırbistan'da kain Alaca-Hisar- Girveşavaç-da Macarlarla vukuu bulan harbini Kara Timûrtaş Pa-şazade ümeradan **"Emir Beğ"**den rivayeten ve Timûr ile Ankara'da vukuu bulan meşhur harbi ve harbin sonrasını, cereyan eden vak'ayı mezkûr harbde Padişah Meşarün İleyh'in üzengi (sin)de solaklıkla bulunup Çelebi Sultan Muhammed Han zamanında Amasya kalesine dizdar (olan), bi'l-ahare Sultan Murad Han Sanî tarafından Burûsa naibi t'ayîn buyurulan zatdan ki, müverrih esef etmekle birlikte bu zatın namını zikretmiyor dinlemeyle yazmıştır.

Sultan Murad Han Sanî'nin 825'de Ulubat nehri kenarında Dûzmece Mustafâ ile vukuu bulan harbiyle (..) 841'de Sırbistan'ın vurulmasında, 842'de Macaristan Akını'nda ve 852'de Sultan Murad Han Sanî'nin Jan Hûnyad Harbi'nde (o) bi'z-zat bulunarak vakayın(ın) suret-i cereyanını bi'l müşahede kaleme almış, Hakan Meşarün İleyh asrının vaka'y-ı sairesi hakkında da **"Bu gazalar ve bu Macarlar, bütün anın halî ve sözü ve işlerini, ben Dervîş Ahmed A'şıkî, herbirini gördüm, bildim, kısaltmak(la yazı) etdim"** diyerek vuku' (bulan olay)ların suret-i zabtını gösterme eylemiştir.

Fatih Sultan Muhammed Han Sanî hazretleri devrini de tamamen ve Sultan Bayezîd Han Sanî asrından da Mevcût olan nüshaya nazaran 903 senesi seferîne kadar olan vaka'yı zabt ile (kitabına geçmiştir.) Tekmîl eserini yüz altmış altı baba taksîm eylemiştir.

Eserinin namına gelince: Müverrih(in kendisidir).

Eserin iç tarafında yer değiştirme yazmış olduğu nazımların bazılarında **"menakıb yazdım"** demekde olup gerek mukaddimede ve gerekse eserinin met-

ninde tarihinin namından bah-s'etmemektedir. A'lâ (diye ibaredir ki, Alî). Yine, el-Ahbar'ında bu eserden konu açtıkça **"A'şık Paşa Tarihi"** diyerek kayıd eylemektedir.

Müze-i Hümayün Kütübhanesi'nde bulunup 478 numarasıyla mukayyed olan ve işbû tab'etme (bası)da esas ittihaz edilen nüshanın üçüncü sahîfesi yukarısında kırmızı ile (görülmektedir ki:)

"Tevarîh-i Alî Osman"

(Okunan yazı) cümlesi muharrir(in kendisini de ifade edebilir;) ve Vatîkan nüshasının ilk sahîfesi arkasında (ise şöyle denilmiş:)

"Kitab-ı Tevarîh - i Alî Osman A'şık Paşa Kuds-i Sereh" Eserin mahiyet bakımından yaza-rın ismi daha iyi bir şekilde açıklama yapmaktadır ki, takdir gerek) ve ilk sahîfesi ser-levhası makamında ise

"Kitab-ı Menakıb - ı Tevarîh-i Alî Osman A'şık Paşa"

(Böylelikle yazar) ibaresi görülmektedir.

Katip Çelebi Keşfü'z-Zunün'da kitabın namı-(nı) "Tevarîh - i Al-î Osman" diyerek zabt'etmekte ve Hammer de tarihinde **"Tevarîh-i A'şık Paşa-zade"** suretinde kayıt etmektedir.

Bu eser hakkında Katip Çelebi, Keşfü'z-Zunün (un)da **"Tevarîh-i Al-i Osman** (yazmış. El-Dervîş Ahmed Bin Yahya Bin Süleyman Bin A'şık Paşa ve Huve menü't-tevarih el-Kadîmetü't-Türkiye (diye de yazarı hakkında bir çeşit Arabça bilgi vermek istemiştir ki, cümlenin ahiri, yani sonunda:) Men Valide İlyas ve Huve men ümmetü's-Sultan Orhan."

İlyas oğlu Bahşî Fakîh ibaresiyle müverrihin **"Orhan İmamı oğlu Yahşî Fakîh'in evinde hasta oldum, köyde. Menakıb-ı Alî Osmaniyi (A)ta Yıldırım Han'a gelince İmamoğlundan nakil etdim"** kavli tekabül etdirildiği(n)de Katip Çelebi'nin şu ('ara) ifadesinin müverrihin sözleriyle aykırı tezahür etmektedir (ki, neden?)

Binaen Aleyh **"zikr-i fîh"** diyerek eseri gördüğünü idrak(le belirtip işaret) etdikten sonra müverrihin **"Menakıb-ı Alî Osmaniyi (A)ta Yıldırım Han'a gelince İmamoğlundan nakil etdim"** demesine mukabil "Enh ahza an Kitabu'ş-Şeyh Bahşî Fakîh Bin İlyas" sözlerini niye istinaden yazmış olduğu anlaşılamadı(ğından pek fazla önem vermeye gerek yok diyebilirim).

Hammer de tarihinin medhalinde, **"Sultan Orhan imamı İlyas'ın oğlu Şeyh Bahşî'nin kitabını kaynaklar edinmiştir"** diyerek Katip Çelebi'nin yukarıdaki kavlini kuvvetlendirme ve belki tercüme eylemiş ise de, bu (bakımdan, itibariyle nazar-ı dikkate alınırsa) da müverrihin ifadesine muhaliftir.

Müverrih [43] A'lî de Künhü'l Ahbar'da ve müverrihin ceddi A'şık Paşa'nın tercüme-i halinde (açıklayarak) **"Basit Türkiy(e) lisanı ile Tevarîh, Al-i Osman yazmıştır. İfadesini avam ve havasa şamil olmasını irade kılmıştır. Bu Hakîr (düşen)e (ise) temiz olan kabrini ziyaret ve evvel kitabı(nı) kıra'et (etmek) müyesser olmuştur."**

(43) Alî (Tevarîh-i Al-i Osman, A.g.e. S. Y-YV/16/.)

(El-Fatiha okuyup, amîn) demiştir (de).

Vakıa (, yani gerçekten) A'la merhum.

A'şık Paşa'nın tarih-i irtihalini eserinde gösterme etmemiş ise de, Keşfu'z -Zunûn'da görüldüğü üzere 733 senesi olup, bu da Sultan Orhan Gazî asrına tesadüf bulunmakla (anlaşılır ki,) A'lî'nin kıra'etinden bahs'edildiği üzere mûverrihin bu eseri olsa gerektir.

Yine A'lî, Künhü'l-Ahbar'da ve **"Saltanat-ı Süleyman Bin Bayezîd Han, muharabeden sonra Timûr Han (için) işaretinin yağma (olduğunu söyleyen)"** (sözlerinin) ser-levhalı bahs(in)de (demiştir de:) "Bu Hakîr vak'a-ı, halî yazıp her birinin zamanında olan gerçekleri münasip (olarak) nitekim, beyan ettim ve b'azı meverrihîn (sözü:) Timûr Han gittikten sonra şehzadelerden İ'sâ ve Mûsâ biribirleriyle (babaları Yıldırımîn o) mezarı (için) harp bile ettiklerini, hatta bir defa' fırsat bulup Bursa Darü'l melikine (ihtimal paraya ad ve tarihlerini) yazmışlardır.

Bununla beraber (Berkûk ile Timûr ve **"O"**,) Yıldırîm A'ta (hakkında) aslından yanılmışlardır. Zira ki, Şeyhü'l Müverrihîn A'şık Paşa Nuru'llah Merkade Tarihinde(dir. Okunan kitap, yani Tevarîh-i Al-i Osman) ve Mevlana Nesrî'nin kitabında mestûr (olarak yazılmış)dır ki, Sultan Mûsa senaen Sultan Muhammed'den göçerek (varmış) idi.

Matbua Künhü'l-Ahbar'da "**Nesrî**" ise de zikredilmiş eserin yazma nüshası Muze-i Hümayun Kütübanesindedir. Ve yine orada Hüve Şehzade Süleyman Paşa'nın Rûm-eli'ye geçmesi bahsinde **"İmam merhum A'şık Paşa tarihinde"** diyerek bu eseri A'şık Paşa'ya nisbet ediyor ki, gerek bu nisbeti, gerekse Meşarün İleyh'in tercüme-i halinin Künhü'l-Ahbar'da Sultan Osman Gazî asrî tanınmış ünlü kişileri meyanında yazdığı ve A'şık Paşa'nın tarih-i irtihali 733 senesi olduğu halde bil-ahare Sultan Bayezîd Han evvel asrında ve adı zikredilen asrı mütea'kıp olan zamanlarda ber-hayat göstermesi sebebiy(le) ihtimal ki,

kıra'etinden bahs'olduğu nüshada, nitekim yukarıda zikredildiği üzere ve Vatîkan nüshasında (olabilir.) Muharrir bulunduğu vechiyle yalnızca (belirtmiş:)

"Tevarîh-i Al-i Osman A'şık Paşa"

(Görülen) tarzında bir ibare bulunmasından ileri gelmiştir. (Hem eseri açıklamak, hem de yazarın kim oluşunu öğrenmek bakımından önemlidir.) Paris Kütübhane-i Meclisindeki şarkiyyat içermiş olan kitaplar meyanında 1315 Türk 99 numarasıyla mukayyed bir eser tarihinin dördüncü sahifesinde (rast gelinen bir yazıya pür dikkat edilmiş ki, enteresan diyebilirim:)

"A'şık Paşa oğlu Elvan Çelebi Menakıbı'nda uzun uzaydıya izah ederek beyan etmiştir."

(Yukarıdaki yazı) ibaresine tesadüf edilmişse de (o bakımdan düşünmek gerekir.) Eser sahibi bu ibareyi Sultan Alaa'ddin evvel denilen **"Alaaddin Keykubat Bin Keyhusrev"**in vaka'yını yazma eylediği sırada söylemişdir.

"Elvan Çelebi"nin Şakayık tercümesinde ve Künhü'l-Ahbar'da derc'olunmuş tercüme-i halinde (bildirildiğine göre:)

-Müellif-i Şakayık ve A'lî kabrini ziyaret ve tekiyesine (de) azîmet eylediğini beyan etmiş olduğu halde [44] tarihi bir eser yazmış olduğundan bahs'edilmemesi ve Keşfü'z-Zunûn'da da buna dair bir kay'da tesadüf olunmaması hesabıyla anlamının (neye geldiğini) aydınlatmak ve açıklamak mümkün olamamıştır.

(44) : (Tevarih-i Al-i Osman, A.g.e. S. YV-YH/18/.)

Vak'a müverrihin (kendisi,)

"Menakıb-ı Tevarîh ihtisar etdim" demekte olması(ndan) böyle bir eserin mevcûdiyeti zannını tevlîd etmekte ise de, yine kendisinin,

"Menakıb Al-i Osmaniyi (A)ta Yıldırım Han'a gelince İmamoğlu'ndan nakil ederim" suretindeki ifadesiyle birleştirme kaabil olamamaktadır.

Dersaadet'teki kain umumî kütüphanelerin hiç birinde tesadûf olunamayan bu eserin bir nüshası 1328 sene'-i maliyesi evahirinde Muze'-i Hümayun kütüphanesi için mubayaa edilmiş idi. İş-bu nüsha 395 sahîfeden ve her bir sahîfe on-üç satırdan ibaret olup her sahîfe yirmî santimet-re ve tolun (uzunluk)da ve on-altı santimetre ve arzı, (yani genişliği)nde ve herbir satır da on-bir santimetre ve tolun (boy'n)dadır. Yazması bozuk eski bir hat nüsha olup, bi'l-cümle kelimat harekelidir. **"Bab"** ve **"Nazm"** kelimeleriyle b'azı adlar kırmızı ile yazılmıştır. Sahîfelerin ba'zılarında rutûbet lekeleri görülür. Tarih tahrîriyle müstensihî mukayyed değildir. Mukadimenin ilk sahîfesi ve Vatîkan nüshasıyla mukayesinin ledü'n Sultan Muhammet Han'ın Samsun'u fethinde İsfendiyar oğlu Hızır Bek'le vukûu bulan bir karşılıklı sohbet etmesini t'akîp eden kısımdan başlayarak Hakan Meşarün İleyh'in irtihalinden sonra silahdarlarla vüzera beyninde cereyan eden konuşmanın bir kısmına kadar tamamen ve Hersek oğlu Ahmed Paşa'nın esaretini mütea'kıp Sadr'azam Davûd Paşa'nın Serdarlığa t'ayini bahsinden ibtida ederek, nihayet esere kadar yer yer noksanı(nı da) ihtiva etmektedir. Roma'da kain Vatîkan Kütüphanesi'nde bulanan nüshası da 'Celle Celali merciler yalnız Ona ait' Osmanlı Tarihi encümeni tarafından fotoğrafya ile bir nüshasını (te'mîn) etdiklerinin (haberi) Der-saadet'e celb'olunmuş idî.

Bu nüsha müverrih Hammer'in Devlet-i Osmaniye Tarihi nam eserinin Almanca metninin 1827

(Buda)peşte tab'ı C.I. Mukaddime S. 33 ve Fransızca Heller Tercümesi'nin 1835 Paris tab'ı'n I. C.'nde münderic medhalin yirmidördüncü sahifesinde:

-"Yirmibeş sene mütemadiyen araştırmalar yürttüğüm halde İstanbul'da bulmağa muvaffak olamadım. Vatîkan Kütübhanesi'nde Kraliçe Krîstîn tarafından bağışta bulunulan yazma nüshalar meyanında mevcûd olup başka yerde bulunmaz. Ben de o kütübhanede kıra'et ile b'azı fıkaratını istihrac eyledim" demiş olduğu nüshadır ki, 997 tarihinde İstanbul'da yazılmış ve **"Muhît-i İslam"** nam eserin Fransızca neşr'olunan nüshasının 1911'de tab' edilen sekizinci cüzünde ve 479. sahîfesinde münderic bulunan müverrihin tercüme'-i halinde, bundan bahs'edilmemiştir. Viyana İmparatoryesi'ndeki yazma şarkiyat kitapları meyanında mevcûd ve 982 nu.'suyla mukayyed olan nüshadan Hammer'in bahs'etmemesi (nedeniyle) tarihini tedvinden sonra nüsha'-ı mezkürenin tedarikinden neş'et etmiş olsa gerekdir.

Bir kere, bu eserin neşrî tensîp olunmakla Müze'-i Hümayun Kütübhanesi'nde bulunan nüsha esas ittihaz ve Vatîkan nüshasıyla bi'l-mukabele' nüsuhatîn beynindeki (bütün) farklar değiştirme edilmiş ve eserin yalnız tedkîkat-ı lisaniye'de bulanan erbab-ı ihtisas ve müsteşrikîne mahsûs olmayıp umume a'it olması nazar-ı dikkate' alınmakla Osmanlı Tarihi Encümeni'nin münasip görmesiyle(dir ki, takdîr edilmiştir.) Müverrihin (bilhassa kendisinin) ifadesi tarzını değişme'den muhafaza edebilmesinde bir gayret sarfetmek) olmaksızın kelimelerin imlası(nın aynen kalması önem taşımaktadır; ama, kişi zihinlerinin okunanları yüzde yüz [45] olaraktan tam tamına değil de, az bile' nisbi itibarı değişik anlamasının mümkün olacağı mevzu' bahsinin gereğinden,)

(45) Ada (Tevarîh-i Ali Osman, A.g.e.S.YH/-YT19.)

-İmla harflerinin (pek bariz bir şekilde) kullanılmadığı (için araştırma ve incelemeye has olan bir) çabayla (okunması bakımından) kıra'eti(ne) sebep (gerektirici) zorluklar(ın aşikar) olmasından(dır ki, o nedenlerin biri mevcüd ve ondan) dolayı (zihni zikren düşündürmektedir.) (Değiştirmenin neticesinde bir) tebdîl ve kelimeler(in anlamı) Kadîm(iyetü't-)Türkiye'nin meanaları (dolayısıyla) izah olunmuş ve metîn eserde (hatırlatmak babı için adları geçen aynen o) esamiyesi tezkar edilen vüzera, ümera, ulema, meşayihin tera'cim-i ahvalî ve vaka'yı tarîhiye hakkında tevarîh-i sa'ire'de görülen fazla m'alümat ve b'azı (konuya uygun düşmeyecek biçimdeki) aykırıklar(ın ise) dip notu yazmak suretiyle ilave (olunmasına) ve (yılların vaka'yını bir bütün olarak açıklama bakımından) olayların yılları erba-b-ı mütalaaya kolaylık olmak üzere yakınlık (babaından) ayrıca gösterme (kılınmış olduğu içindir ki, konunun tüm olarak ifadesi hususundan yola çıkılmış diyebilirim) ve bir de (yazının belirttiğine göre kitabın sonlarında daha iyi görüldüğünden) fihristin (orada) tanzîm(i) (basıma bırakılmış) ve esas nüsha'nın noksan bulunan kısımları Vatîkan nüsha'sından kopya edilerek tab'ı(na gi)dilmiştir.

Gerek müverrih, gerekse eser hakkında nacî-zane tedkîkat'ım bundan ibaret bulunmuş olmakla eserin ihyası hususunda seçilmiş olan ulu (saygıdeğer)leri açık olan (bir şekilde görmekteyiz ki,) m'aruf nazır a'lîsi Şükrü Beğ Efendi hazretleriyle iş-bu eserin tab'ına (gerek olan) ait m'alumatı Abd Aceze' tevdî lutfunda bulanan Osmanlı Tarihi Encümeni'ne ve vazîfenin ifasında maz-har-ı teshîlatı olduğum Müze'-i-Hümayün Müdürü Halîl Beğ'e teşekkürler. [46]

(46) - (Tevarih-i Al-i Osman, A.g.e. S. YT-Yk/20/.)

"Şeyh Bedreddin'in torunu Hafız Halil, Fatih Sultan Mehmed zamanında yazdığı kendi dedesine dair Menakıbnamesinde, dedesinin dedesinden Abdülaziz diye bahseder. O da Selçuklu Sultanı Alaadin'in kardeşi (oğullarından biri) oldu-ğundan asalet sahibidir. Şakayık(-ı Numaniye)de de aynı meyanda bilgi verilir.

Zamanımız Osmanlı tarihçilerinden birinin ise böyle bir iddiadan şüphelenmesi normaldir diyebilirim. Silsilenin bir hükümdardan geldiğinin ifâde edilmesinin tertiplenmiş olabileceğini belirtir mahiyette dip notla eserine de düşmektedir. Şecerenin Feramurz'un hanımı Orbay Hatunla Tatar Emiri Berke Han'a bitiştirilmek istenmesine de ne denilir? Görelim:

Aladdin Keykubat, vezir (danişment)i de olan Abdülaziz'i (Oruç bey'in tarihinde bidirildiği gibi) Kayı-Karakeçili aşiretine göndermiş ve Osman Gazi'ye (sunulan hediyelerle) istiklal (hakimiyet) vermiş. Osman Gazi, yanında kalan Abdülaziz ve yakınlarına **"hüsnü kabül göstermiş"**. Menakıbname'de Abdülaziz'in ecdadından birinin Bağdat civarıyla ilgisine de değinilmek istenmesi düşünülebilir!

Abdülaziz, Abdülmü'min ve Fazıl Bey adında iki kardeşiyle beraberdir. Dülbentli İlyas, Hacı İlbeği, Gazi Ece ve **"Ataları Haşim"**e de (maaşallah!) yakın akrabası denilmektedir. Oğlu İsrail'le birlik hepsi (toplam yedi kişi)yle Abdülaziz, Süleyman Paşa'nın emrinde Rumeli'ye geçerler. Şehzadenin ölümüyle de Rumeli fethine devam eder-ler. Abdülaziz, Gaziler Kayası denilen yerde düşmanın eline düşer. Küffarın kalabalık olması nedeniyle onlara karşı çaresiz kalan Abdülmü'min ve yakınları, saklandıkları görünmez bir yerden, yapılan işkenceyi dehşetle seyrederler. Düşman uzaklaşınca oradaki suya atılmış cesedi alan gaziler, Onu yakın bir köyde gömerler. Erişen kuvvetlerle -intikam hissinin gücüyle de- Dimetoka ve çevresini elde etmeleri pek uzun sürmez.

HAYATI:

Doğumu:

Menakıbname'de Bedreddin Mahmud'un doğum tarihi H.760 olarak gösterilmektedir. **"O zaman daha Edirne"**nin Osmanlılar tarafından alınmadığı da belirtilir. Doğum yeri ise **"Semaviye-Semavne"** kalesidir. İsrail, eline geçirdiği o kale tekfurunun kızı ile evlenmiş, O'ndan da Bedreddin Mahmud dünyaya gelmiştir. Evlendiğinde Melek ismini alan annesi, akrabasından da yüz kişiyle müslümanlığı kabul etmiş idi. Kadılık yapan İsrail'in ziraatle de meşguliyetine değinen Menakıbname, Edirne'nin fethedilmesiyle o şehre yerleştiklerine temas eder.

Tahsili:

"Bedreddin, aile çevresinde babasından ilk dinî öğretim ve terbiyeyi alıyor. Bunların başında Kur'anın geldiği şüphesizdir. Sonra, Mevlana Yusuf adlı bir müderristen sarf, sentaks, Şahidi isimli bir hocadan tefsir dersleri gördü"ğü kabul edilmiş, ama iki hocası hakkında bilhassa Şahidiye'ye dair malumata pek tesadüf edilememiştir. Menakıbname, amcaoğlu Müeyyed'le Bedreddin'in kelâm dersleri aldıklarına değinir. O arada, Kadızade Rumi diye daha sonra meşhur olacak olan Musa'nın ismini zikreder.

Bedreddin, Müeyyed ile Bursa'ya, oranın kadısı, Koca Efendi de denilen Molla Mahmud'un yanına varırlar ve Kadızade Rumi'nin dedesi olan o zattan bir yıl öğrenim görürler. Ondan sonra ikisi, yanlarında Musa (Kadızade Rumi), Konya şehrinde Molla Feyzullah'ın önüne diz çökerler. Bir yıl süreyle O'ndan mantık ve ilm-i nücum dersleri aldıklarına değinilmektedir. Hocalarının vefaatıyla Konya şehrini terk ederler. Kadızade Rumi, Türkistan'a yönelir. Bedreddin'le Müeyyed ise Haleb'e varırlar ve oradan bir kervanla

vanla Şam'a doğru yola düşeler. Yaklaştıklarında orada taun (veba) hastalığını başlamış ve yayılmakta olduğunu öğrenince Kudüs'e doğru giderler, ama yolda haramiler onları çevirir ve kervanı ele geçirirler. Haydutların başı ikisine dokunmaz, bilhassa Bedreddin'e saygı gösterir. Menakıbname, Kudüs'e vasıl olduklarını, Mesci-d-i Aksa'ya yerleştirdiklerini belirtmektedir. Orada Askalani'den altı ay müddet **"sahiheyn"** okuduklarını ve parasız kaldıklarına değinilmektedir. Sefahat alemine de dalmış olabilirler. Ali Keşmiri denilen bir Türk beyinin yardım eli ikisine Hızır gibi yetişir. Mısır'ın Kahire şehrine vararak O'nun oradaki konağında rahata ererler. Mısır'da o zaman **"padişah Berkuk idi"** denilir. 1382 tarihinde Türk(leşmiş Çerkez) Memlükler iktidara gelmişlerdi.

O'nun belirtilen tarihte Mısır'a geldiğini şahsen kabul etmekteyim. Daha sonraki tarihler ise başka mümkünatı vermez. Çünkü, Ekmeleddin Babarti H. 786/M. 1384 tarihinde vefaat etmiştir.

Mübarek Şah'la beraber hacca gidip Hicaz'dan Kahire'ye dönen Bedreddin'in geri kalan dersleri Ekmeleddin'den tamamladığı itiraz gerektirme-yeceğinden böylesi daha uygun diyebilerim.

"Mısır'a vardığında daha otuzunu bulmamıştı. Kahire'de Şeyh Ekmeleddin Babarti'nin ve mantıkçı Mübarekşah Maliki'nin derslerine devam ediyor. Ders arkadaşları arasında ünlü Türk hekimi Hacı Paşa, Türk Şairi Ahmedi, Molla Fenari ve İslam dünyasının tanınmış bilginlerinden Seyyid Şerif Cürcani vardır" denilmektedir. Diğer bazı kaynaklarda da hemen hemen aynı kanı olarak değerlendirilmektedir, ama Cürcani'nin 776/1374 tarihinde Mısır'dan ayrılması, Rumeli'ye (İstanbul'a) uğraması, memleketine dönerken Bursa'dan geçmesi ve 779/1377'de de kendi memleketinin hükümdarı tarafından Şiraz'daki bir medreseye müderris tayin edilmesi, zihni ne de olsa düşündürmektedir.

Aynı isimler (Ahmedi ve Fenari hariç) daha önce Mübarek Şah'ın derslerinde de geçmektedir. Ekmeleddin'in derslerinde Bedreddin'in rahle arkadaşlarına Sultan Şah ile Abdüllatif Hindi de dahil edilmektedir.

Kaynakların bir çoğunda incelendiğinde görülmekte- Bedreddin, Mekke'ye hac için gittiğinde Şeyh Zeylai'den ders aldığı söz konusu edilir, hemen geçiştirilir. Bilinen iki Zeylai'nin de vefaat tarihi, Bedreddin'in doğum tarihlerine hemen hemen çok yakınlık arzettiğinden, bir bilmece ki, çöz çözebilirsen! Belki de o Zeylai, Fahreddin Ebu Osman İbni Ali'nin evlatlarından biridir. Problemin böylesine başka ne diyebilirim?

Öğretmenliği ve Müridliği:

Tahsilinin bitimiyle ilme inkişaf eden, kitap yazmaya muktedir hale gelebilen Bedreddin, sohbet ve münazaralardan da nasibini alabilmiş (bilhassa İbni Haldun ile tarih ve içtimai bilime dair), şöhreti nedeniyle de hükümdar Berkuk'un dikkatini çekmiş ve O'nun oğlu Şehzade Ferec'i okutması için sarayda görevlendirilmiştir. Şehzade Ferec'in ilköğretimiyle meşgul olan Bedreddin'e bir süre sonra Türkistan'dan Hoca Ahmet isimli bir tacir, Kadızade Rumi'nin bir mektubunu getirmiş, Bedreddin de teşekkür mahiyetinde O'na ulaştırılması için deneme safhasındaki ilmi çalışmalarından tacire bazı nüshaların -bir kısım yeniden- yazıya geçirilmişlerini verir.

Berkuk, sarayında ilim erbabına bir davet günü tertip etmiştir. Ulu ve bilge kişiler irfan meclisine gelir. Sohbet, zikir ve tevhidle uzayan gece şenlenmektedir de. Mesnevi'ye bir şerh yazdığı söylenen İbni Haşim de bilgi dağarcığından ortaya nükteler dökmektedir. Meclisin en ulusu S. Hüseyin Ahlati kabul edilmiş. Bedreddin ise okunan Kur'an-ı Kerim ayetlerinin şerhi ve tevilinde gösterdiği yeteneğiyle hayretleri üzerine celb etmiştir. Hükümdar Berkuk,

davatlileri giderler iken ihsanları ile sevindirir. Seyyid Hüse-yin Ahlati ile Bedreddin'e de **"İki kız kardeş habeş cariye"** lütfeder.

Mariye'den Mir Hasan, Cazibe'den İsmal dünyaya teşrif eyler. İsmail'in doğum günü Mariye yardım için gelmiştir. Bedreddin. O'nunla konuşur iken bilgisinin hiç de yabana atılır olmadığını farkeder. Bedreddin aciz bir haldedir. Tanrı'nın cezbesi yavaş yavaş kendini bürümekte, bazı düşünceleri değerlendirmek istemektedir. Ama, zihni değişik fikirlerle meşgul idi. Kaldığı Şeyhuniye Medresesine uğramıyor, sokaklarda tefekküre dalmış, kendi halinde geziyordu.

O'nun o vaziyetini görüp de tanıyanlar ahvaline acımakta oldukları da söylenmektedir. Ama, Bedreddin'in hiç kimseyi umursadığı yok idi.

Bir zaman sonra İmam Şafii'nin türbesine vardı, eşiğe yüz sürerek içeri girip ağladı. Hakk'a dilek dilediği de belirtilmektedir. Günahlarından istiğfar etmiş, nereye gideceğini bilmez bir durum-da dışarı çıkabildi. S. Hüseyin Ahlati'yle görüşmek istemektedir. Ayakları O'nu Şeyhe götürmesini bilmiş, müridliği de kabul edilmiştir. Artık, S. Hüseyin Ahlati'nin tekke dervişi idi. Ne kadar biriktirdiği kitabı var ise Nil nehri'ne dökerek vecde gelip istiğrak alemine yöneldi.

Bir gece sokakta kendinden geçmiş, yerlere serilmiş yatar haldedir. Şeyhin müritleri O'nu alıp hanikaha getirirler. Şeyh, tekke ahalisine **"Bed-reddin'in berdar edilmesi niyeti ile etrafında ayak üzeri zikir etmelerini emreyledi. Sultan Berkuk dahi var idi."** Böylece Bedreddin Mahmud, tekkenin önemli şahsiyetleri arasına dahil edilmiş, mertebesi yükselmiştir. O sıralar 38 yaşında olduğu belirtilir. İki sene daha şehzade Ferec'in öğretmenliğini devam ettirmiş. Berkuk'un vefaatı ile bir müddet daha da (sultanlığa geçen) Ferec'le ilgilenmiştir. Böylelikle (ilk önceki öğretmenliği hariç) O'na 3 sene hocalık yapabilmiştir. Vazifeden Şeyhinin isteği ile çekildiğinden tekkeye ta-

mamen kendisini verebilmesi için Seyyid Hüseyin Ahlati, O'nu kendi yerine yetiştirmeyi arzu ettiği söylenmektedir." [47]

"Timur'la görüşmesi:

Gelelim Bedreddin'e: Hemen hemen ekseri kaynaklarda Şeyh Seyyid Hüseyin Ahlatî'nin ta-rafından O'nun Timur'un huzurunda cerayan eden bir ilmi mübahâseye dahil edildiği, ilmi meselenin hallinde başarı ile **"yüksek vukufunu göster"**diği ve ulema arasında bilgin kişiliği ki, Mevzuat-ı Ulûm, Künhü'l-Ahbar, Kıssa-ı Enbiya, -Sosyalizm ve mecmualarıntakdirindedir. **"Bed-reddin'in söylediklerine hiçbir kimse itiraz edemedi. Orada hazır bulanan a'lim ve fazıllar verdiği hükme, bilgi ve zekasına hayran kaldılar"** da denilmektedir.

47- Öztoprak, Fahrettin; "Şeyh Bedreddin'in hayatı, Vakfiyesi ve Eserleri", Türk Dünyası Tarih dergisi, C.7.S.41. Mayıs 1990, İstanbul, s. 43-46.

"Timur'un ona karşı muamelesi çok samimi ve hürmetkarane bir şekilde devam eyledi"ğine işaret edilmesine rağmen Menakıbname ve Şakayık-ı Numaniye'de ileri sürülen üç teklifi niye reddetmiş? Sebebi ne olabilir? İşin hayrı bir gece yattığı istihareyle çözümlenmiş; ama, böyle bir nedenin gerisindekiler de kaldırılır ve köşeye atılabilir mi? Erbaine girmeleri ve **"Ruhu Ahmediye secde"**nin önem teşkilindeki Şeyh Bedreddin, tâcir hikayesiyle Varidat'ında neyin izahına gitmiş?

Kaçış:

Şeyhin Mısır'dan gönderdiği Kasım Feyyumî ile Ahlat, Bitlis, Diyarbakır ve Haleb üzerinden Kahire'ye gelmiş ve tekkeye yerleşmişlerdir. İsmail'i özlediğinden Mariye'nin davetiyle eve varıp oğlunu görmüş, kendini tekkenin kurallarına teslim etmiş. Zayıflamakta, namazlarının sünnetlerini takatsizlikten otururak kılmaktadır. Erbain (çileleri) tamamlandıktan bir müddet sonra, bir cuma gününde Şeyhi Tolun Camii'nde hastalanmış ve ölüm döşeğinde yatar bir haldedir. O yıl Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'in vefaat senesidir.

Şeyhliği:

Ahlati'nin yerine tekkenin başına geçen Bedreddin'in bir yıla yakın altı ay Şeyhlik yaptığı hemen hemen bütün kaynaklarda okunmaktadır. Zahir Seyfeddin Berkuk'un ahrete intikal etmesiyle, O tekkesini bırakmış ve Haleb /İstikamet/ (kuzey)e çekilmiştir ki, oradan Şam /Dımışk/ (güney)e bir takım faaliyetlerde - bilhassa ora Türkmenleriyle - bulunmuş olabilir! Kudüs'te kendisine tekke müridlerinden onyedi kişi katılmış..." "Edirne'de meşhur Simavna kadısı İsrail'in oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud'un tesis ettiği zaviyeye 815 ve 816 tarihlerinde yaptığı vakıf-lar vardı ve tevliyetini kendinden sonra evladına, daha sonra zaviyede şeyh olanlara yapmıştı. Edirne kadısı Abdülkerim bin Abdülcebbar imzasını taşıyan vakfiyelere göre XVI. asırda mevcud vakıfların bahrir

kaydı şöyle idi: /80/" "Vakf-i Zaviye-i merhûm Şeyh Bedreddîn Mevlana Mahmûd bin İsra'îl el-kâdîy ebû bismavne Tevlît kendinden sonra şeyh olanlara Hâliya zaviye-i mezburede şeyh olan kadvetû's-sâlikîn Şeyh Mustafa bin Alî mûtevellidir. Balaban Mescidine muttasıl olan mahallede otuzbeş evlek yer mukâtaaya verilmiş hâsıl fî sene 350 ber mucib defteri-i atîk" "Vakfi'l -merhum Şeyh Bedreddin ber mûcib Vakfiyeti'l -vakıa fî sene hams aşara ve semanimie ba maza' Mevlana Abdûlkerîm bin Abdûlcebbar /815-1412/ Asıl Vakıf Bağçe der-babı kübra mahdûd iki tarafdan nehr-i Tunca ve bir tarafı Hacı Şîr Merd mülkü ve bir tarafı Karaca Hacı vakfı hâsıl fî sene 1600 Bağçe dernezdi kübra mahdûd nehr-i Tunca ile Hacı Şîr Merd vakfı ve Kâdîy bahçesi demekle m'aruf bahçe ile ve Abdûlvas'i Çelebi vakfı ve Hûsam mûlkü ile harab olup arsası yılda üç akçe-i mukâtaaya verilip bahçe imiş. Hâliya mukâta-i en Pervîz efendi verir imiş

Şart-ı vakıf kendûye, sonra zaviye-i mezbûre fukarasına ve ayendeye ve revendeye, vakt-i hacet ve hîn ihtiyaçda sarf oluna" "Vakfi'l -merhûm Şeyh Bedreddin sahibu'l-zaviye ber mûcib vakfiyetü'l -vakıa fî evahir zi'l-kade min şuhûr sene sitte aşara ve tisa'mia (?) /28.11.1511(?)/ be imza-i Mevlana Abdûlkerim İbni Abdûlcabbar" [48]

48- Öztoprak, Fahrettin; "Şeyh Bedreddin'in Hayatı, Vakfiyesi ve Eserleri", A.g.d. s. 42, Haziran, S. 34-40.

Karaman oğlu da işitsin; bu an
Dedi: Kim getire şehrime heman

37.b 1300

Halen ehl-i töre, hemi de katı
Bir sûfî görünce cüret firkatı

Şeyhi davet etti köşk konağına
Ta'ziye'yle buyur dedi, sağına

İster istemez bir ziyafet sonu
Ehl-i keramet mi? Yokladı O'nu

Şeyh anladı o an hal ise harab
Dedi toprağa ne? Arabça: Turab

Dedi: Yemiş ağcı kanıdan biter
Dedi hande edip: Yeniden biter

Dedi: Akar çeşme nereden gelir
Dedi: Hak emiri; yöreden gelir

Dedi: Ey padişah, keramet işte
Keramet dedi şah, keramet işte

Dînen arz etti o keramet şimdi
Kerametle dolu bir cihan kimdi

Toprak olur isen o yolda yiğit
Cümle yemiş sende kamuysa eğit

Toprak olur isen o yolda oğlun
Taşın için bula; keramet Tolun

1310

Toprak olur isen o yolda "ah"î
Hikmet kaynağından sen ise dahî

Lakin zahir ise kerem fikredin
Dervişlere dedi: Hadî zikredin

Bism-i tevhidine ahriyle kadem
Hazır cümle-i mir iken O hadem

Sürülen tevhidle çok anı zaman
Açıldı a'lemler; gördü Karaman

Şeyh murakıbında, zahir zatına
Ruhda terbiyedir; daldı batına

Giderilen perde; gönül şah idi
A'lem berzanının hem de şahidi

Şahi şahidlikle gaip kendinden
Ruhda ulvi seyir ise bendinden

Geri dönüp geldi, çünkü o ruhu
Gören dervişlerse ediyorlar hu

38.a

Azze ve celleden hezaran kamil
Bi'at etmişlere dedi di: Şamil

Zikr-i Hüdavendi feriden Samed
Ahad'a kul eyler müriden Samed

1320

Akrasaray'dan idi Şeyh Hamid Ulu
Dahi zindelikle bir Allah kulu

İşitip de gelmiş Konya şehrine
Halvet eylediler zaman dehrine

Gelip varlığa da çıktılar dışa
Cumaydı, topluluk karşı varışa

İki şeyhi birde bilen hükümdar
Vardı hoş icabet ilen hükümdar

Otağa girdiler; kullar yığınak
Ni'metin şükrüne a'lem sığınak

Oldular müridan; çünkü karları
Geçip gitti eski hal inkarları

Şeyh dedi: Sizlere ederim veda
Şah uğurlar iken sesi hoş seda

Görülen cümledir mezarlarından
Ziyaret etmişler nazarlarından

Gir, hemi de bize ey dîni eri
İki a'lem sende Hakkın rehberi

Dahî eden etmiş bir nefsi feda
Germiyan ili ne? Tümden şüheda

1330

Biri güneşinden, biri de aydan
Kabre girse kişi ömürde zaydan

Biri birinden de ayrı düşerler
Gelen yerlerine gayrı düşerler

Hamid Hamidedin Şahın rahıysa
Ilgın'a dek çeri yol emrahıysa

O veda ne güzel; dedi: El-veda
Germiyan'a doğru giden bir eda

Germiyan oğlu da erişmiş, ah-î
O bir yeni civan pehlivan dahî

Şeyhi karşıladı, bir danesidir
Yaya askerlerle kimdi? Nesidir

Şeyhden ikisi de oldular talib
Bir gulgule ile cihan muttalib

38.b

Rum evlerinin var güzel yapısı
Aydın Beyliğinin hem de tapısı

Şûle verirlerdi, rahşan idiler
Güler yüzlülerle buyur dediler

Varmış erişmişler Tire şehrine
O nasıl mı? İşler Tire şehrine

1340

Tire'nin içinde anın o bir yüz
Olup biteninden cümlesidir yüz

Bi'at eylemişler kamu kılıştan
Bir zaman ise de orda kalıştan

Ahir İzmiroğlu, kadim der idi
Şeyhe haberleyen hadim der idi

Gelsin, cemalimse aşkın narına
Bi'at için rıdvan sadık karına

Yeni Feth-i mübîn İzmir'e iman
Dahî Timur oğlu, nesli Karahan

Şeyh dahî, O birdi davet edişe
Ne vardı görelim? Dokunur dişe

Vasıl oluyorlar İzmir'e birlik
İrşad için ora; bir beraberlik

Varıldı kaleye; cümle beş yüze
Erkek ve kadın; tümle beş yüze

Hepsi rüyadaydı; görülen gecen
Ta'bîr caiz ise her biri hecen

Zahir suret ile görünmez Şeyhi
Batın ile anla, hemi sez şeyhi

1350

Hoş gelen teselli vere Dolunay
Kırkı dokuz, elli vere Dolunay

Dahî İzmir'deyse etti ne? Okul
Öğrenmek gayeyse talebeler kul

Sakız Adası'ndan velvele koptu
Bilinen keramet! Soy ise soptu

Beye dediler ki: Gelsin beriye
Vuslat gerek, hem de öteberiye

Kim gidip de O'nu davet edecek
İlkiydi bil; sonu davet edecek

Denildi: Kim ise hasretindeyiz
O resul ve nebî; nusretindeyiz

39.a

Beylerini görüp kavramışlar da
Cem olan bir ada halk ile orda

Rahipleri dedi Bizler varalım
Şevkle kucaklayıp hemi saralım

Güftar ile kabul söze her usul
O sırrı nebîdir; o sırrı resul

Beğleri dedi ki Görünen aydır
Oğluna da dedi: Yürü, kolaydır

Onlar dururlarken kaleye gelen
Beğ oğlu dedi ki: İşte meselen

Ada'nı Şeyhi ister; emirse vara
Bense dönene dek bir tutu bura

Hasıl derim, oğlu kalede rehin
Sandılar niyetse olmaya Şeyhin

Armağan düzüp de ayin yaptılar
Deryada yol alan kişi kaptılar

İzmir Körfezine salmışlar gemi
Anlayan Şeyh ise dedi: Yine mi

Anda selam verip dediler: Emin
Alınlar yerdeydi, öpülen zemin

Dediler: Rabbinin hakkı içinse
Peygamber habibin hakkı içinse

Dahî evvel Tanrı ruhu İ'sa'mız
Dahî evvel kelim nebî Musa'mız

Çıkıp bir huzurda eyledik usul
Allah'ın nebîsi Muhammed resul

Cümle Tanrı kulu olınuşa rahmet
O Ahmed adıysa O'na yok zahmet

Bizi mahrum etme yüce zatından
Minnet ile kerem a'lâ katından

Beyimizse katı; ama, pek a'lim
Fazlın işiteli değil bir zalim

Göndermiş bizleri gerekse usul
O sırrı nebîdir; o sırrı resul

Gelınedin, o oğlu gelmez geriye
A'şık mıdır hani? Sanki periye

Dinen ayrı isek suçu ne? Bizim
Adak ise bekler koçu ne? Bizim

Yalvar yakarışa pes etti Şeyhi
Evet diyerekten ses etti Şeyhi

Yedi ruhban idi halden harabça
Çok dili bilirler, dahî Arabça

Her biri beşerdi, nice idi bir
Kötü kişiler mi? O Tanrı habir

Gördü de anladı; sözler farazı
Söz dinlemek iyi; yok o garazı

Kaldırdığı parmak şehadet eder
Gidelim o öte, a'lâ kerîm, der

Sevindiler; Rabbi hemi a'lemin
Dediler: Gidelim; o yerse emin

Oğlun dönene dek bekler ise de
Şeyh izin vermedi, an hadisede

Ordaydı, gemiye varıp bindiler
Yelken açılınca hemen sindiler

Denizde giderken değişmiş hava
Çıkan fırtınayla çelişmiş hava

Rüzgar dalgaları dellendiriyor
Yelkeni tayfalar hep indiriyor

Sanıldı o helak vaktidir çatan
Sakinliği süren Şeyh ise yatan

Görüp hali dedi: Hayret nenize
Bedreddin iseyim hükmen denize

Dedi: Beni sizler anın Hazreti
Giderecek Rabbim, hem de afeti

Açıp el Tanrıya, Ya Rabbi dedi
Çalap idi Allah, pek beklemedi

Fırtına yavaştan diner gibidir
Girmiş yuvasına, siner gibidir

Ada'da bir kalem yakîn görülen
Binenler kayığa karşıdır gelen

Beğleri ana ki, görüşmüş Şeyhle
Ada'dan değil de gemiden böyle

Mahirdi, a'limdi ve o heybetin
Şeyhe ilmi heyet sözü sohbetin

40.a

Gördü hepsini de anlar laf ile
Sözlere geçerler hem hilaf ile

Gülmek estesen de dahî gülemen
Dediler: Ey Mesih sanî o hemen

Bir nefes eylemiş, ihya edeler
Tevhidin efdali ciğerler deler

Vardılar bağçeye; konuk oranın
Ayin dinlediler; konu Kur'anın

Rahiblerin hepsi geldiler beri
Şeyhin o zikrine zemzem haberi

Dahî, devam edip durdular gece
Rüyada gördüler: Hayransa hece

Tevhidin aşkıdır A'lî kalbinin
Sirayet gerekir, vararak binin

1400

Rahipler hemi de buka gördüler
Vara ise derviş, yoka gördüler

Mele'yen meledi; na'ra sedayla
Sidredir, diledi na'ra sedayla

Bir halka çevirip zikir etti O
Hu dedi, gerçekse fikir etti O

Göz ile görenler gördüler o an
Zakırden nihayet kabuldür duan

Hayret eylediler: O nasıl olur
Sihire ne gerek; bir asıl olur

İki papaz geldi, her biri yüce
Enez'den idiler, sahipler güce

Her sene bir iki gelirler imiş
Şeyhin cezbesini bilirler imiş

O iki bir müslüm, iman ettiler
Kelimdir şehadet, o an ettiler

Ada'da pek sakin kalanlar dahî
Gördüler beş kişi: İmandan ahî

Şeyh ile sözleşip duruşlarında
Olmaz diyorlarsa savruşlarında

1410

Şeyhe veda etmiş giderler iken
Şeyh dedi: Edirne yolu gözüken

On günü kalarak Hazreti Şeyhim
Kemal rağbetiyle sanki İbrahim

40.b

A'şık bilem, olan olmuş oradan
Geçip de gitti on aşren aradan

O altın kaftanı öpen bir yiğit
Dediler: Ruh ise varıp da eğit

Gelmiş kayığa da binense binen
Celle celaledir; ızdırap dinen

Eylenen o gönlün söylenmişleri
Nebîden resul bir ahret işleri

Lakin o beylikten havale kadim
Batınen zahirse o yerden hadim

Kalbi mü'min ama, kendi kefere
Çıkar iken dikkat gerek sefere

Dahî, aradan bir zamansa geçer
Edirne bilse de gerçekde seçer

Rumun o beyleri birbirlerinden
Öç almak üzere, yerse yerinden

1420

Tire'ye bağlanmış Saruhanlılar
Kimi dahî yolda istirham kılar

Ordan Kütahya'ya geçen şeyhime
Saygılar; Domaniç eşkindi kime

Orada bir karye gelmekle nagah
Bir alay Torlağın cümlesi agah

Sanki çengiydiler güdüm sesine
Başka çalgılarla Şeyh hevesine

Marifet o maksad imiş de meğer
İlzam ederekten verirler değer

Şeyh ise tümüne dedi ki: Selam
Getirdim sizlere gönlümü kelam

Onlar ise demiş: Yol damar idi
Şeyh cevabı vere: Ol damar idi

Dediler: O şeytan nasıl dolaşa
Şeyh dedi: Hakikat varıp ulaşa

Adem, iki a'lem, ahirdir kadem
Vatan der iseniz bilin ki Adem

O'dan gelerekten O'na gideriz
Ona bir can borcu varsa öderiz

1430

Şeyhi hemi resmen demiş deneni
Lal isen Rabbisin, gör ödeneni

41.a

Şeyhin o sözleri bir edep vere
Te'sir etti bile cismen envere

Tövbe eydiler, hem de o gece
Gördüler rüyadan: O kelam hece

Ahren denilmişse zamanen kadem
Sondaki kim ise? O da bir Adem

Evvel Sürme idi göz kenarından
Ora imiş o halk, Bursalarından

1435

Cümle o Torlağın karyesi peşte
Şehre giriyorlar Şeyh ile işte

Muharrem ayı hem aşren ne idik
Şeyhin nazarına haşren ne idik

Bursa toplanarak gelmiş dedeme
Çünkü dîn eri del Kötüdür deme

Geri düşünmüşler zanın içinden
Hemi de o vaktin, anın içinden

Böyle bir halde yeşil mi yeşil
Bursa'dan o yazı Edirne'ye bil

1440

Gelibolu'dan da geçen dervişan
Seydi Velayet'im o azîmü'ş-şan

Kongore dağından veladet mahdır
Erişen kabilem; o kavim rahdır

Meh-den encümene beşik diyelim
Çevreden gelenler eşik diyelim

Atlardan inip de yol yürüdüler
Şeyhe erişmekten yüzleri güler

Malkara'da konuk kaldılar gece
Sazlar çalınarak söylendi hece

Ordan Edirne'ye vardılar; ağdı
Ata ve ana kim? Bilseniz sağdı

Şeyhin için hepsi dua kıldılar
Görüp de anlayan; ve akıldılar

Şeyhin için dahî çala mehteran
Ah bilse idiniz! İmtihandı ran

Kucak açaraktan sarılmışlar da
Ne birbirlerine darılmışlar da

Bi'at ettiler de aşkına Şeyhin
Hemi de sevincin eşkine Şeyhin

41.b 1450

Şeyhe hayvan idi şab eden oysa
Bir hasetçi imiş hab eden oysa

Gece sabaha dek zikrinde dedem
Hemi ağlayandır fikrinde dedem

Geçip gideceğe gün ayla yıldır
Davet eylemiş de Bursa ayıldır

Bursa'ya erdiler, Aydın'a dahî
Geçen geçip giden gitti ey ahî

Ata da, ana da, O da bir davet
Acı-su, hem öte muktedir davet

Böyle iken geçti bir yedi sene
Ey dînin eri ne? Düşen hissene

Gün içre o gelen hemi bir kişi
Ağlayıp sızladı, var iç çekişi

Sureten ne imiş, özden ne imiş
Oğlun; ve kızını dahî getirmiş

Dediler: Özüm o, hemi de kerim
O dedi: Enez'den çıkıp gelirim

Şeyhin o elinden imanım vardır
O'nu gören ise kul bahtiyardır

1460

Deyin ki: Adıdır Abdüsselamdan
Geldim evine de selam kelamdan

Şeyh inip o andan görünüvermiş
Dedi ki: Halvete girelim ermiş

Hepsini etmiştir davet islamen
Hıristiyanlar da dedi ki: Amen

Böylece bir hakka ihlas olundu
Gayri kızkardeşse milas olundu

O'nun dîni O'nun, sizinki size
Ahren ferag imiş kadem densize

Vardı İ'saviye, hem de kemalen
Bir kızı var idi güzel cemalen

Harmana derlerdi ismen kendine
Şeyh oğlu içinse gele bir dine

Hem birbirlerine a'şık imişler
Evlenmemiz lüzum etti demişler

Kız meyli oğlana, oğlansa kıza
İki seven birdir, nikah farıza

42.a
Cibril kızı vakıp der dayısına
Şeyhin oğlu haber ver dayısına

1470
Ahire Şeyh bilem, gönlü olunca
Kız ve oğlanın da şahidi Tunca

Naklen eder isek alıren o kadem
Ziyaret eylemiş bilse de hadem

Şeyhim varır idi vakten salata
Yüzünü gör O'nun, sonra al Ata

İltifat etmeden geçmiş gidiyor
Ancak konuşursa, selamla diyor

Şalgamı severek yer idi günden
Mutfağa bir iki geçerdi günden

Bir macunu yapmış özü öz bilip
Kuvvet eyledi ki sözü öz bilip

Masrafı çıkarır o gün rızkıysa
Kimi an der idi: Cana mı kıysa

Fetret oldu keyen katı töredir
Hem kapı, hem ise çatı töredir

Hikmeti ne idi? Musa, Süleyman
Girmiş birbirine, aman el-aman

Rumeli adlen mi? Tuta ne? Ah'î
O Hatem Tayi'den hemi bir sahî

1480
Görelim: Neleri fikreder cihan
Hazreti Şeyhimiz o vakit nihan

İttifak ettiler, daha da nedir
Kadıaskerse Şeyh, kurula sedir

Görelim: Nelerse takdire gerek
Pervane gibi ne? Hem o engerek

Dinleyin; söz ola merdanedense
Mihman dahî eder sebep nedense

Görelim: Nelerse O Hazretlerin
Gazap üzre yenen lokma etlerin

Daim şükrederek günler geçirdi
Vuslat eyledi de mescide girdi

Musa ise Sultan, baş olabilmiş
Devlet rütbesine dedem ehilmiş

Şeyhin o insanı gelir dehirden
Bilir idi etkin sözse zehirden

42.b

A'şık olan Şeyhi cemal bilemez
Sohbet eder iken kemal bilemez

Takaza için bir Şah Musa nagah
Melik Şah ile O; Şeyh ise agah

1490

Şeyhi gördüler de rüyadan hece
Süt ile bir balı yedirmiş gece

Şah dahî Şeyh ile beraber imiş
İmamdı Şeyh; rüya o haber imiş

Suretü'r-Rahmandan okur evvela
Suretü'l-Fecirle namaz mübtela

Kalkıp gider Musa Şeyhe egemen
Melik dedi: Erelim Uluya hemen

Şah o an susarak hikmet eyledi
Şeyh camide namaz kılmakta idi

Geldiler, oraya varıp girdiler
Cem'aat olup da yanda durdular

Bir sonra namaza Şeyh idi imam
Suretü'r-Rahmandan okudu hümam

Suretü'l-Fecirle kılınan namaz
Bitişin sonundan tazarru niyaz

Dua ve bir evrat dahî etmişler
İşrak vakti sonu a'lâ demişler

Oturan, hem öyle duransa o Şah
Dedi ki: Hal ise vah ile eyvah

1500

Yürüyüp Şeyh ile hemi de peşte
Şeyh ise biliyor o gizli beşte

Tebdil Şaha dedi: İyi kim isen
Musa dedi: Kulum, hemi diyesen

Meddi-i yedeğimden abayı yaktım
Güneş misaliyle ay isen baktım

Hoş beşi görünce pir ileri rah
Eve davet etmiş; gönülse emrah

Balı getirip de, südü de ikram
Rüya ayan beyan; Musa O'na ram

Dahî gördüler de Şeyhi rüyadan
Ana dedi: Söyle, hemi dünyadan

43.a

Görülen keramet var idi Şeyhte
A'şık olanlarsa denmiş aleyhte

Gelecek o zaman, eriş menzîlen
Söyler kelamını, edin tenzîlen

Dediler: Kim ola bizlere a'lim
Ahkamı bilip de ede bir t'alim

" Kim ola a'lemde Şeyh gibi kişi
Zühd ile, takvayla ola her işi" S.99

1510

Cem oluna; cümle o ne? Milasın
Yüzleri sürelim; O'dur ihlasın

Güftar etse gerek hakikat usul
Nizamı ne? Nebî Hazret-i Resul

Maksud edindi de dedi Şehriyar
Şer işten adalet arzular diyar

A'lemi ne? Adlen; mamur eyleye
Mülke milleti öz; hamur eyleye

Gerçi a'limlerse hemi çok imiş
Şeyhe bir itimat eden yok imiş

Sırrının sırrınca Şeyhimi anın
Gönlü can üzre Şeyhim; inanın

Der idi: Fahrime a'lem kim ola
Şeri ne? O takva gönüller a'la

Ehl-i zahir dahî, kader olamaz
Keramet ıssının kalbidir namaz

Hasıl derim Şahın Şeyhe daveti
Şaha Şeyhim demiş dilden eveti

Yedi yıl dışarı çıkmamıştı kim
Hücre gayrisine bakmamıştı kim

Dili zikrederdi, kalbiyse bile
Tevhîd ede; hemi fikriydi hile

Şeyhi bilirsiniz hem Abdülazîz
Kaadı-asker'dir. O'ysa bir azîz

Çekti Sultan Onu nimeten kıyas
O Şeyh Mahmud ola hemi de Ayas

Maksad anlaşılmış Şahın niyeti
Çekilmiş bir ahsa vahın niyeti

Dönmez söylememiş asla kelamen
Eren Ata, meclis demiş melamen

Başladı hafızlar Kur'anı mecde
Nutuk eylendi de Mezid'e secde

Kul Atau'llahtır hem Ata resul
Tebessüm edilen söz farkı usul

Bir sual eylemiş meclis tümüne
Hayrete düştüler; tüm bütününe

Bu da söz idi ki cümle a'lemin
Cümle payı kadar o sözden emin

Kul Ataullah der: Bilelim ah'î
O hem nebî Ata, hem Resul dahî

Yunus ise Emre'm takdir-i Hüdâ
Oldu evvel Ata, lafzı ne? Cüdâ

Vechi ise hikmet o Hazretlerin
Handesinde dedi: Yenen etlerin

Suskun oldularsa ne düşünürler
Hayret ederekten pek üşünürler

Şah ise gördü de Şeyhi rızasız
İnşallah hallola, der arızasız

Vardı Şeyhine de Hakkı bilerek
Vardı çok eşyası, aldı gelerek

Şaha Şeyhi dedi: Cansa armağan
Ruhun için o gök Yıldırım Ağan

A'limler dedi ki: Münevver ola
İslamın mülküdür; O server ola

Şeyhe Şahı dedi: Ay ve güneşim
Işık veren, hemi candan ateşim

İşte parlıyorlar hemi uldızlar
Aftabın Şahkulu o an yaldızlar

Gördü erkan: Karşı otururlardı
Müşteri burcunun hikmeti vardı

Her birisi Şeyhe eylemiş niyaz
Dediler: Mutî O. Aşkı için yaz

Atası ne? Hem de kadılar kuzat
Her neyse esasen hemi de o zat

Gördü: Tolun aya erişmiş hilal
Şeyhi İbrahim'in açık dili lal

Şah, el alıp öptü erkan önünde
Şeyhi kâdı-asker ilmen ledünde

44.a

Cebren olsa bile kadren biline
Ata ermiş ahren fark tebciline

Musibet gelse de takdir gereği
Ancak Allah'tansa bilsin ereği

Hemi Sultan imiş Muhammed dahî
Şeyhi İznik'e de sürdü vallahî

Hemi de bin akçe maaş bağlamış
Cebrin o kadrine Şeyhi ağlamış

Mahpus olmuş idi Hakka müptela
Gelmiş de çatıyor sonunda bela

Vakfın malına ne? El uzatmamış
Bir işini yapar, hile katmamış

1550

Zira gayet az yer oruç halinde
Rabbin insanı ne? Öz hayalinde

Malen vakıf imiş, hemi de eder
Kalbi kararansa der idi: Peder

Gülşen idi; niye har eylediler
Dünyaysa! Başına dar eylediler

Gördü görecek de gelmiş cihana
Nefsi ihlas idi, say etti Hana

Teshîl'i İznik'de tamam ederek
İletip O Şaha dedi Şeyh: Gerek

Bir izin istedi hece kavlinden
Beyti iki mısra gece kavlinden

Gördü hankahında Şeyhimi O Şah
Hemi Osmanlıysa Türken padişah

Gelip dediler de Şeyhin yanına
Mısra hemi heves hem de şanına

Münevver eylemiş Bedreddin ana
Gir, denildiyse de mamur olana

Şeyhim ahden atıp tümünü demiş
Hem de iyi bilin, o dünü demiş

1560

A'lemlerin Rabbi hamde gereken
Rahmani Malikse yevmi gün iken

Cem etti ahbabı; dedi ki: Veda
Terk-i dünya edip gitti şüheda

Deşti kabiri de etti de mahşer
Girdi o yola ki, o yol ise şer

44.b

İzniği bırakıp çıktı Bedreddin
İsfendiyar ile baktı Bedreddin

Düşe kalka idi, gör İsfendiyar
Bir insan haline geliyor diyar

Kondu bir vadiye, o vadi sırlı
Köylüler var idi elden nasırlı

Dediler: O gelen ay gibi cemal
O bir a'lem idi, a'lem Ona mal

Bile Bedreddin'i şad ola Şahım
O kul a'leminden yad ola Şahım

Halka yönetimdir istikbalse ol
Şeyhin fikriyatı sağda ise sol

Pes derim, ilerde görecek uyan
Attan inen atsız hemi de yayan

1570

Yürüdü hem Şeyhin önüne gelmiş
El alarak öpe, kimler engelmiş

Şeyhin ahvalini bilen Şehriyar
Cumadu'l-uladan şehri ay sayar

Tolun halindeydi hem de o gece
Doğdu o çehre ki, heceden hece

Kundağıyla Şeyhe getirildi bil
Şah oğluna dua Şeyhten mukabil

Çiğnenmiş hurmayı verdi ağzına
Çocuğa bir tat ki, erdi ağzına

Şeyh dedi: Oğlumun adı diyelim
İsma'îl kul ismen yadı diyelim

Ömrü uzun olsun, muradı arslan
Nazara gelmesin, hemi Alpaslan

Gelelim Şeyhimin hali nic'oldu
Yücelerden yüce, a'li nic'oldu

Dedi ki: Daha da öte kent isem
Tatar elden gidip murada ersem

Yine kendi özet, hem de içinde
Hayrete vararak dediler Çin'de

1580

Arapşah bir ayna, geldi o ânın
Hemi armağan et, hem de imanın

Dediler: O Hazret seni görecek
İzzet kemali var, beni görecek

45.b

Kırım illeri de pek mamur imiş
Zühd ile, takvayla ileri demiş

Yazıp zimmetine geçirmiş hemen
Kazıp himmetine göçürmüş kömen

Dedi: Sen ise de Han ola resul
Dededen beridir kalan bir usul

Han işitip dedi: Nedir haliniz
Zühd-ü takva ile hem ahvaliniz

Şimdi ise o han hazretlerinden
Ancak varılmalı yerli yerinden

Şarka giderseniz kesilir taleb
Araysa Semerkand ile bir Haleb

Şahruh ise şimdi şarkın hakimi
Zulme düçar imiş farkın hakimi

Kadriyse Tevarîh Al-i Osman'ın
Cebriyle cengini bil de imanın

Nesl-i Timur ozan hemi de kama
Al-i Osman'san anda iç intikama

Dedi: Layık görmem ora gitmeyi
Hakk ise batıldan çok daha eyi

Mükerrer ise de taltif ederler
Bilesen neleri! Teklif ederler

Abbas gibi zalim hem de hepisi
Hayran kedi olup gidersin pisi

Sözleri dinlense o takva gider
Aciz düşersiniz, hemi derbeder

Hasılsa sözlerim özdür hasılsa
Hakikatın yeri Basra, Musul'sa

Canımın canısın, canım evladım
Öztopraklar bilen Arabşah adım

Hakka ısmarlayıp ettin haremse
Şimdi ne hal ile ayal mahremse

Gönlünüz tasalı kalmaya derler
Evlad gamını da çeken pederler

Muhammed de dahî sözüm tutaydı
Bildiği nelerdir? Hep unutaydı

Bilirim sözlerim seni güldürürür
Kalbin anlamazsa O bir öldürür

45.b

Gönder bir elçiyi bilebilirsen
Tövbe dersin ama, gelebilirsen

Kendi özleriyse zan etmekteler
Kasden eyleyerek hemi de neler

Beni kendin için öncü bilirsen
Sözümse kabul et inci bilirsen

Gel, huzur içinde koyuver bizi
Aldatma değildir, an sevgimizi

İlla ister isen Han'a var barî
Gemiye bin, anla! Türk itibarî

Han ola menzilin, O'nu bilesin
Kardeşi o Sultan, Aktuğ ilesin

Kırım'a Han idi, halef olmuşdu
Muhammed elinden telef olmuşdu

Aktuğ Han'ın oğlu Han idi orda
Mağlup edilmiş de yenildi orda

Muhammed'e kadar hemi de iydik
Bilime inanmış a'lim, dahiydik

1610

Deştikebir'inden çıka geldiler
Altı üst edip de yıka geldiler

Cumartesindensen yasak edilmiş
Türbe pislenerek pasak edilmiş

Hemi işlediler pek fazla günah
"İnneke leminel mürselîn" o ah **K.K36/3.**

Gördüler ki Onun vefası yoktur
Ördüler ki sonun cefası çoktur

Meşhur imiş cihan, adı ile ruh
Timur nesli ise evladen Şahruh

Bir misali daha gelmez dünyaya
Zemmam ama, adil hem de rüyaya

Garb Asya fatihi Rumen mefahir
Bismillahla anıp oldu da fahir

Çünkü o keşlerin bilmiş tümünü
Abu hayat, dermiş ilmen ledünü

46.a

Açtılar yelkeni, yola düştüler
Sağa giderlerken sola düştüler

1620

"Ol zaman içreydi ashab-ı diğer" S. 106
Olmuştu küffara bir yağı meğer

Bahri tutan imiş Efrenc gemisi
Farisî bir a'lem o penc gemisi

Eflak sahiline çıktılar hayret
İttifak edilen hemi bir gayret

Şeyhe ettiler de hemi bir cefa

Çıktılar karaya, bilesin hümam
Orda fecri kılıp oldu bir imam

Geldiler abdesten alıp mazmaza
Cem' ile cemaat, kullar namaza

Şeyh salata deyip duruverdiler
Müezzindi ba'ren, giriverdiler

Şeyhi orda koyup kaçta haînler
Gemiye bindiler, göçtü haînler

Yelken açılmışken fasıl dedeme
Hakkın takdiri de nasıl dedeme

Rekatlarsa hanîf, A'zamsa Hafî
İmdat eyledi bil mezheben Şafî

1630

O an uyanmışlar sükut halinden
Konut devasıysa tüm hayalinden

Şafî mezhebinden tamlana namaz
Konut bitiminde eylenmiş niyaz

İş-bu ahval imiş nakil eyledim
Şeyhi bilmek için akil eyledim

Cafer derler idi Şeyhin kuluna
Dedi: Hazretlerse canım yoluna

Sözleridir Şeyhin hoşuna giden
Nazmından o şuna, o buna giden

Söze gelelim ki: Eyledim helal
Vel ikramı sona hemi zül celal

O, harbin içine girdi kahraman
Hasıl muradı ne? Erdi kahraman

46.b

Okur bir kitabsa zikreylemekle
Rabbin o hakikat fikreylemekle

Bilsen İzzedin'i ismen ikrara
Bir ayet okumuş, girmiş karara

Giderken deryada azm-i can ile
Kopan bir kıyamet gibidir hile

1640

Vardı o küffarlar kuşataraktan
İmdada yetişen Şeyhimizin haktan

Kara Haydar Musa denen biriyse
Esir olup gitmiş, hemi de iyse

Her biri küffarın eline geçmiş
Gören Şeyhimizse ahvali seçmiş

O kurtulabilmiş küffar elinden
Seneler sonrası biz hayalinden

Aklına düşdük de vardı İzmir'e
Mihman olan kulum cennete gire

Nazar eyleyerek "**be**"si "**a**" ile
Kahrın lütfuna da hem bir aile

Hali bilebildim miskinim Yunus
Herni cemalinden teskinim Yunus

Biz denmiş hesabı kapatabildin
Ağlayıp gözlerin yaşını sildin

Tireden beri gel mü'min kişine
Vakıf olup da gir Şeyhin işine

Ayağa düşsen de cevher değerin
Hararet ciğerde, hem o diğerin

1650

Yüzümü yüzüne sürdüm de bildim
Özümü özünden gördüm de bildim

Evveli demiştin, O'dur muradın
Ar ve namusundu, gökçek aradın

Miskin Yunus'uma yok ola melal
Hakkının hepsini eyledim helal

Senin için neler yazıyor kalem
Kurtulabilmendir hakikat a'lem

Cami, Kilise de Rabbim içindir
İbadet der isen gönül senindir

47.a

Olmuş kafirlerin hali değişmiş
Rahip dedi: Hemi o nasıl işmiş

Dedi bile: O ki, nasıl kişidir
Görsem çekerekten bilem işidir

Hemi feleklerse O'nunla birlik
İ'sa'nın ruhuna bir beraberlik [49]

İ'sa'nın ruhuna bir beraberlik [49]

"Bedreddin, gene doğuya gitmek istiyorsa da imkan bulamayınca sılasına varmayı kuruyor. **"Nûr ül-Kulûb"** adlı tefsirini de tamalanmış, va-rıp Sultan Mehmed'e sunmaya niyetleniyor. Şeyhin âkibetinden sonra dostları, müridleri bu tefsiri gizlemişler."

"Bedreddin, pâdişahla buluşmak üzere Ağaçdenizi'ne gidiyor. Yolu Zağra illerine düşüyor. Pâdişâh, Bedreddîn'i kendi üstüne gelecek sanarak ikiyüz kişiyle Kapucubaşı'yı yolluyor. Vaktiyle Şeyhi saklayan Yusuf Bey, Kara Sinan adlı, yüzü kara ve Şeyhi incitten Ütücüoğlu da bunlarla berâber. Şeyhe, yalnız bu ikisi harekette bulunuyor. Kapucubaşı kıyafetini tebdil etmiş. Şeyh namâz kılarken bir gece gelip dolaşıyorlar Şeyh'de yıldız bilgisine göre bana bu gece bir kötülük gelecek demiş; yanına kum saati koymuş. Kum akınca kutsuz kıran zamânı gelmiş, onlar da tam bu anda Şeyhe gelmişler. Ertesi sabah Bedreddin, Yusuf suresiyle namâz kılıyor ve gelenlerle yola düşüyor."

"Mustafa, Selanik'de ortaya çıkmış, Edirne'ye yürümüştü; adına hutbe de okutmuştu. Börklüce Mustafa, Torlak Hü Kemal, Kazovası'ndaki savaşta öldürülmüş ve saltanat davasıyla ortaya çıkmış olan Aygiloğlu ortadan kaldırılmıştı; Bed-reddin'in de ortadan kaldırılması gerekmekteydi. Bedreddin **"Kavmi içinde Şeyh, ümmeti içindeki Peygambere benzer"** hadisini nakletmişti. Bunu ele olarak Peygamberlik dâvâsına kalkıştı diyorlardı.

49- Halil bin İsmail Bin Şeyh Bedreddin. Menakıb-ı Şeyh Bedreddin. İstanbul 1967. s. 86-108.

Bōrklüce'yle Torlak Hû Kemal'in kendisine mensûp oluşu da hakkındaki zanı kuvvetlendirmekte idi. Ayrıca Şeyh, da'vet-i şems yapmada, dünyayı ma'mur bir hâle getirmeye çalışmada diyorlar, Pâdişâh da onun faziletini bildiği hâlde başına gelenlere sebep oldu."

"İrandan gelmiş bir bilgin vardı; adı Mollâ Haydardı. Ertesi günü onunla mubahaseye girişti, Pâdişâh da bir iki gün ruhsat verdi bunlara. Munlâ Haydar, Bedreddin." (50)

50- Gölpınarlı, Abdülbaki; A.g.e.S. 112-114.

SONUÇ

Kendisi şahsen bir İngiliz olan metodoloji bilgini Bacon ise "Rönesansla birlikte ilmi düşünceye yeniden kavuşan batı'nın aydınlık çağının temsilcilerinden biridir. Avrupanın bilhassa (1453'de) İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra, ilimde çok ileri durumda olan doğu a'leminden gelen etkilere maruz kaldığı ve bu etkilerin Rönesans hareketinin temelinde yer aldığı bilinmektedir. Ezbere dayanan iskolastik eğitim, batı'da ancak Rönesansla birlikte bırakılabilmiş, öğrene-bilmek için araştırma, yani bizzat görme usulü benimsenmiştir. Bu durum tümden gelim meto-dunun yerine tüme varım metodunun hakim olmasına yol açmıştır.

Tüme varım usulünün bir tatbikçisi olan Bacon'a göre, önceden verilmiş hükümler, özel halleri (yani tek tek olayları) objektif olarak yokla-mamıza ve özel hallerden hareket ederek genel kanunlara varmamıza engel olmaktadır. O halde sağlam bir tüme varım işlemi nasıl yapılabilir? Bu sorunun cevabını verirken Bacon, zihinden ve duyulardan gelen bazı menfî etkilere işaret etmekte ve bu aldatıcı tesirlere **"hayaletler"** ismini vermektedir. Şu halde **"hayaletler"** Bacon'a göre, araştırmacıyı yanıltabilen hata sebebleridir.

Bacon metodolojisinin birinci özelliği, hata sebeblerini (hayaletler adı altında) tesbit etmiş olmasıdır. Bacon'a göre dört hata sebebi vardır. Bunlar; kabile, mağara, çarşı ve tiyatro hayaletleridir." (51)

51- Bilgiseven, A.Kurtkan; S Sosyal İlimler Metodolojisi, İstanbul 1989, S. 68.

Bacon metodolojisinin ikinci özelliği, sebep- netice ilişkisinin kesin olarak tesbitine imkân verecek bir tüme varım usulünün ayrıntılarını ortaya koymuş olmasıdır. Bacon'un **"Var levhası"**, **"yok levhası"** ve **"derece levhası"** ismini verdiği bu ayrıntılar, onun kullandığı tüme varım usulünün üç safhasını meydana getirmektedir." [52] "İlk safha, olup bitenleri toplama safhasıdır. Bu safhada tarih, bilhassa sosyal ilimlerde, araştırmacıya yardımcı olur. Fakat, toplama işinde önemli olan husus, olup bitenlere objektif bir gözle bakmak ve hiç yorum yapmamakdır. Bu usul, bilindiği gibi, tüme varım (istikra, endeksiyon) usuludür. Umumî hüküm, hususî veya somut olaylardan hareket edilerek elde edilir. O halde, soyut olan genel hükümlere varabilmek için somut ve hususî (tek tek müşahade edilen) olaylar malzemesinin hiç bir yorum ve faraziye yapmadan sadece toplanması lâzımdır. Bu toplama çeşitli zamanlara ve mekânlara yaygınlaştırılmalıdır. Az misalle yetinildiği takdirde acele tüme varım yapılmış olur ve varılan hüküm, genel karakterli olamaz. Hususîlerin hepsini yoklamanın güçlüğü karşısında bütün'ü temsil edebilecek örneklerin dikkatlice seçilmiş olmasıyla da yetinmek mümkündür.

İkinci safha, olup bitenlerin sebeblerini bulma safhasıdır. Bu safhada Bacon, olayların tablolarını meydana getirmektedir. Böylece olayları muhakeme edilebilir duruma getirme gayesini gütmektedir. Nasıl hukuk sahasında bir dâvânın muhakemesi hâkim önünde yapılıyorsa ilim dâvâsınının yargıcı da zekâdır.

52-Bilgiseven, A. Kurtkan; A.g.e, S. 70.

Bu yargıç (yani zekâ), olayları muhakeme ederken var, yok ve derece levhalarını kullandığı takdirde, söz konusu olan levhaların kullanılması sayesinde zekanın frenlenmesi (yani, realite ile ilişkisi olmayan düşüncelere yönelerek sırf akılcılık yapmaktan men edilmesi) mümkün olabilecektir.

Üçüncü safha levhaların verdiği neticelerin karşılaştırılması suretiyle kanunlara varma safhasıdır. Bacon, kanunlara varma işinde akılcılık ve tecrübecilik metodlarını birleştirmekte ve bu birleştirme işleminde az evvel söz konusu ettiğimiz üç levhayı kullanmaktadır. Çeşitli olayları harflerle ve netice teşkil eden olayı hem harf hem de ok işaretleri ile göstermek suretiyle" **"var levhasını"** ve **"yok levhası"**'nı [53] tarihi bir süreç içinde ilk kaynaklara göre Şeyh Bedreddin ve O'nun hakkında yazanlar bakımından,

A: İbni Arabşah Şahabeddin Ahmed,
B : A'şıkpaşa Zâde Derviş Ahmed,
TA: Şükrullah bin Şahabettin Ahmet
F: Bizans tarihçisi Dukas,
N: Hafız Halil bin İsmail'in bilgilendirdiklerini
A,-F,-TA,-B, : NE
sırası biçiminde dikkat edilirse düzenledim.

53- Bilgiseven, A. Kurtkan; A.g.e. s. 71-72.

A'da olay faili Şeyh Bedreddin, F şıkkında Börklüce Mustafa'dır. TA'da ise olay failleri belli değildir.

B Şıkkındakinin eserinde ise olay failleri A ve F'dekilerdir, ama olaya bir de Torlak Kemal ilave edilmiş; böylelikle tüme varım için gerekli bütün elemanlar mevcut diyebilirim. Zaten A'şıkpaşa Zâde Tarihi'nde Torlak'a Hu Kemal denmesi bir önem teşkil eder, O manasını da vermekdir. O, bilinmeyen de olabilir. TA'dakidir. B, gerçekten bir tüme varıma gidebilmiş. Ama, bütün değil. Yani, tam anlamıyla ifade edebilmek için NE de gerekli. Nedenine gelince; Menakıp, Şeyh Bedreddin'in bir hayat hikayesidir de onun için. E ise A'şıkpaşa Zâde'yi bütünlemektedir.

F şıkkındaki eserde **"Dede Sultan"**dan bahsedilmekte ve **"Eriş Dede Sultan"** denilmektedir. Babailer isyanında, daha doğrusu bir ihtilal girişiminde ise Ishak Kefersudîye **"Baba Resul"** [54] lakabı verilmiş olduğu görülmektedir ki, zaten **"Baba Ishak"** adı oradan gelmektedir. Dukas'ın eserinde Börklüce Mustafa'nın bir baba, yani Babaî olduğuna değinilmiş, ileri şahsiyetinden dolayı Baba Resul [55] diye O'na da denilmiştir.

54- Yetkin, Çetin; Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, İstanbul 1984, S. 55.

55- Akdağ, Mustafa; Türkiye'nin İktisadi ve İçtimaî Tarihi, Ankara 1959, S. 285

Baba İlyas ise A'şık Paşazâde'nin dedesidir. O'na göre de rahat bir şekilde Dede Sultan diyebilirim.

"Dr. Yetkin, hristiyanların, **"Dede sultan"** eyleminde görüldüklerine dair bir delil bulumadığı yollu Prof. Akdağ'ın düşüncesine aynen katılmakta ve Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya uyarak;

"Şeyh Bedreddîn olayı, Baba Ishak olayına benzemektedir. Bu benzeyişin temelinde ise, her iki olaya yol açan nedenlerdeki benzerlik bulunsa gerektir." diyerek, bir bakıma Prof. Akdağ'ın görüşüne iştirak etmektedir.

Bu noktada ise, Prof Akdağ;

"... **Bu hâdisenin karakterini şu üç husus ile tâyin etmek en uygun yoldur"**

"I- Şeyh Bedreddin, bilgi ve zekâsı sâyesinde, Rumeli'de ve Anadolu'nun batı taraflarında kendine bağlı bir zümre yaratmış olup, kendisi bunlarca tariykat Şeyhi sayılı-yordu. O, bu hali ile Batınî idi. 2- Evvelki tariykat isyanlarından farklı olarak, Şeyh Bed-reddin-i Simavî, devlet hizmetinde bulunması dolayisiyle, ricalden idi ve bu suretle hükûmet mensupları arasında da, gerek tariykat tesiri ve gerek vezifesi yoluyla, taraftarlar tutmuştu.

3- Siyasi karışıklık sebebiyle düzeni bozulmuş olan Ege denizciliği ve başka iş sahaları yüzünden, bu çevrede türeyen Türkmen bekarlarının çokluğu ve bilhassa Anadolu'dan öte yakaya geçen Türklerin Rumeli'de meydana getirdikleri izdiham, buralarda bir iş darlığı ve dolayısiyle iktisadi hercümerç yarattığından, bunun neticesi olan içtimai buhran, her iki geçenin bilhassa bekar kitlelerine, mal yağması, istikbal vaadi ve hatta birçok içtimaî ahlâk kaidelerinden kurtulma yoluyla ruhî buhranı atlatma yollarının gösterilmesi halinde, heyacanlı bir ayaklanmanın en müsaid zemini teşkil ediyordu. Şu halde, Şeyh Bed-reddin, tariykat

yolundan manevî bir şöhret temin ettiği gibi, devlet ricalinden bulunmasıyla, Osmanlı siyasî kadrosunun bir mensubu olarak, mevcût siyasî-içtimaî nizamın yabancısı olmak gibi bir mahzurda da kurtulmuştu. Rumeli ve Ege kıyılarındaki işsizlik ve nizamsızlık ona müsaid zemîni hazırlamış bulunuyordu. Hulesâ, Şeyh Bedreddîn isyanının mâzideki diğer Batınî hareketlerinden çok mühim bir farkı, şefin devlet ricalinden olması ve bulunmasıydı. Ayrıca, gerek Rumeli'deki tavcılar (Akıncılar) ve gerek med-rese talebesi ile Ege bekarlarının Şeyh veya adamları etrafında toplanıvermelerinin, isyan reisine mehdî veya peygamber gözüyle bakacak kadar müteassıp mürid olmalarından değil, içinde bulundukları zor şartlardan ileri geldiğinde şüphe yoktur" demektedir.

"Prof. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ise: Anadolu'da **"içtimaî ve iktisadî"** nizâmın bir ayaklanmaya neden olacak kadar bozuk olmadığını ileri süren Prof. Akdağ ile aynı görüşte değildir. Bu noktada Dr. Çetin Yetkin ile aynı görüşü muhafaza eder. İncelemesinin **"Cemiyet yapısında huzursuzluk"** bölümünde şöyle demektedir:

"Timur istilası ve Ankara savaşının doğurduğu neticeler, yeni kurulmakta olan devlet binasını bir hayli sarsmış, ekonomik düzen namına ne varsa bozulmuştur. Sosyal sınıf ve tabakalar arasında muvazene Osmanlı devleti nüvesinin başlangıcı sayılan 1299 tarihinden Şeyh Bedreddin'in çocukluğuna rastlayan devrede nisbî şekilde de olsa tesis ederken 1400-1416 arası vukuatı sırasında düzen bozulmuş, daha sonra (Çelebi)ler arası rekabetler sonunda Musa Çelebi ile Mehmed Çelebi, adeta birbirine zıt ekonomik menfaatleri temsil eden iki siyasi fırka temsilcisi gibi mücadele sahasına atılmıştır. Buna, tâ... Selçukoğulları devrinden beri dikkati celbeden dinî hareketleri, bu hareketlerin mülkiyet düzeni veya nizamsızlığı

karşısında takındığı tavırları ekliediğimiz takdirde Şeyh Bedreddin ve müridlerinin mümesilliğini yaptıkları sosyal kımıldanışların aydınlatılması güç olmayacaktır." (56)

56- kurdakul, Necdet; A.g.e. S. 141-142.

"Mehmet Çelebinin görevlendirdiği Kapıcıbaşı Elvan Ağa, Şeyh Bedreddin'i Deliorman'da tutuklayıp Serez'e getiriyor. Şeyh'in tutuklanması hakkında tarihlerin verdiği bilgiler birbirine tutmaz. Menâkıb'daki yakalanma tablosu bir baskına benziyor ama, Menâkıb yazarı, Şeyh'in: **"sizden üstün mevkide olanlara itaat ediniz."** Hükmüne uyarak, padişaha karşı gelmediğini yazı-yor.

Bazı tarihler, Şeyh Bedreddin'in, tuttuğu yolu ve düşüncelerini beğenmeyen kendi adamları tarafından Elvan Ağaya teslim edildiğini yazıyorlar. Bazıları da Elvan Ağanın, onu bir tuzağa düşürdüğünü, gönderdiği adamların, topluluğuna katılmak için geldiklerini söyleyerek Şeyh'in yanına yaklaştılarını ve yakalayıp götürdüklerini ileri sürüyorlar.

Menâkıp yazarı, Şeyhin torunudur. Dedesini suçsuz göstermek çabası içinde olduğu seziliyor. İdam edilme sebeblerini anlatılırken de, dedesinin büyük bir haksızlığa uğradığını uzun uzun anlatır.

Padişaha karşı ayaklanan bir adamın, bir çağ-rı üzerine padişah katına gitmesi düşünülemez. Çağrılınca gidecek olduktan sonra İznik'ten niçin kaçtı?

Şeyhin, kendi adamları tarafından hükümete teslim edildiğini söyleyenler, onu küçük düşürmek, tuttuğu yolun kötü olduğunu anlatmak çabası içinde görünüyorlar; padişaha yaranacaklar.

Tuttuğu yolu ve düşünceleri beğenmeye-nlerin, aralarında anlaşmaları ve Şeyhi, kendisine sevgi ve saygı ile bağlı binlerce insan arasından alıp hükümete teslim etmeleri de inandırıcı değil.

Bedreddin, büyük bir bilgin, büyük bir düşünürdü belki örgütlenmeyi de iyi başarıyordu. ama politikadan habersizdi. Karşısında, bütün ömrü savaş ve uğraş içinde geçmiş, kaç hasmını, kaç kardeşini tuzağa düşürmüş, kaç tuzaktan yakayı kurtarmış Çelebi Sultan Mehmet vardı.

Kaynaklar, Bedreddin'in yargılanması ve idam edilmesi için fetva verenin kim olduğu hakkında da

farklı bilgiler veriyorlar. Menâkıb'a göre" Hoca Fahreddin.[57] Menakıbname'de adı geçen Aygiloğlu'ndan murad ne olabilir?

Bir de Börklüce Mustafa'nın Kadı Burhaneddin'in oğlu Alaaddin Ali [58] olduğuna dair bir ileri sürüşe ne diyelim? Menakıbname, O'nun Cüneyd Bey, yani İzmiroğlu olduğuna inandıra-bilecek -iyi dikkat edilir ise- bir ima vermek iste-mesinden, ve bir de aynı muhite hapisten kurtulup gelen Kara Haydar (oğlu) diyeceğim, Musa'dan bahsetmiştir.

Molla Haydar'ın bir diğer ismi ise Burhaneddin Herevî [59]dir.

57 Yener, Cemil; Varidat, İstanbul 1970, S.14-15.
58- Kaygusuz, B. Nusret; A.g.e. S. 63, 84.
59- Nişancı Mehmed; Hadisat, İstanbul 1983, S. 129.

A'şık Paşazâde'de bahsedilen Dervîş'ten maksat ise nedir? Bedreddin, Varîdat'nda bir müridinin zikrini [60] der. İkinci müşahade'deki levha [61]'yı birinci müşahade'mdeki gibi B ve Z yer değiştirmesi ve yer değiştiren B de Y yerine geçerse, B'yi kaldırıp, onun yerine AL ile ifade edeleni kor isem; B, yani A'şık Paşa Zâde tarihi'nde konu ile ilgili yazılı olan bilgiler, hemen hemen diğer iki (U ile Z)de de mevcud kabul edilirse ki, AL'nın da aynı bilgileri ihtiva etmesi gerekir:

U: Uruç Bey tarihi; Z: Nesrî tarihi; [62] AL: Lütfî Paşa Tarihi; Y: Yazarı Bilinmeyen tarih. Hepsi de Tevarîh-i Al-i Osman [63]'dan bir başkası değil.

B vakıasının, yani A'şıkpaşa Zâde tarihi'nin yok olmasıyla NE vakıası olan iki, ama aslen bir menakıbname yok oluyor ise [64] o da ancak aynı ismi, yani A'şıkpaşa Zâde adını taşıyan ve bir de Menakıbname yazmış olan Elvan Çelebi'yle mümkün diyebilirim.

60- Yener, Cemil; A.g.e. s. 124.
61- Bilgiseven, A. Kurtkan; A.g.e. S. 72.
62- Kurdakul, Necdet; A.g.e. 39-41.
63- Gölpınarlı, Abdülbaki; A.g.e. S. XV-, XXIV-XXV.
64- İkinci müşahede : Var levhasında U,B,Y,Z → N, yok levhasında U,S,Y.Z → " B olayının yok olduğu her durumda N olayı da yok olmaktadır."Bilgiseven, A. Kurtkan; A.g.e. s. 72-73.

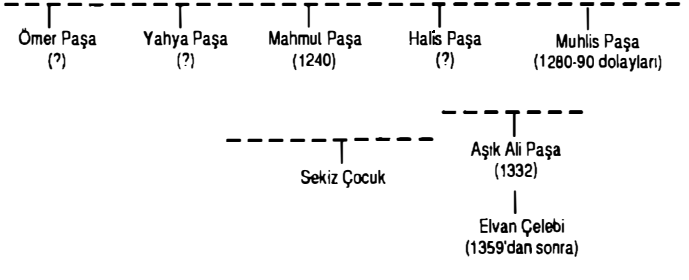
"ELVAN ÇELEBİ VE MENAKIBU'L-KUDSİYYE

I. Elvan Çelebi'nin Hayatı, Tasavvufî ve Edebî Şahsiyeti:

Menakıbu'l- Kudsiyye'nin yazarı Elvan Çelebi, XIII. yüzyılın ilk yarısında Moğol istilası önünden kaçarak Orta Anadolu'ya gelip yerleşmiş, zamanla burada büyük bir nüfuz kazanarak devrin siyasî, içtimaî ve dinî bir takım hareket ve buhranlarına karışmış, Karamoğulları'nın siyasî faaliyetlerinde ve gelişmesinde rol oynamış, nihayet XV. yüzyılda Aşıkpaşazâde gibi ünlü bir tarihçi yetiştirmiş büyük bir şeyh ailesinin mensubudur.

Elvan Çelebi'nin babası, XIV. yüzyıl Türk tasavvuf hayatının ünlü simalarından Aşık Ali Paşa; dedesi, Karmanoğulları Beyliği'nin kuruluşuna adı karışan Muhlis Paşa ve Muhlis Baba; dip dedesi ise, 1240'daki meşhur Babaî isyananın lideri Baba İlyas-ı Horasânî'dir. Kendinin Menâkıbu'l-Kudsiyye'de bizzat verdiği bilgilere dayanarak şeceresi şöylece tesbit olunabilmektedir:

Şucâu'd-Din Ebu'l-Baka
Baba İlyas-ı Horasânî
(1240)

Aynı sülaleden gelen Aşıkpaşazâde'nin ifadesine bakılırsa, Elvan Çelebi'nin Şeyh Süleyman (veya Selman) adında bir kardeşi daha vardı. Buna ilave olarak, Aşık Ali Paşa'nın çocuklarının sadece bu ikisi olmadığı, Kırşehir'de türbesinde bulunan bir mezar kitâbesinden anlaşıldığına göre, Can adında bir üçüncü oğlunun daha bulunduğu görülüyor. Fakat o eserinde kardeşlerinden bahsetmez.

Elvan Çelebi'nin doğum tarihi bilinmemekte ama, Kırşehir'de doğmuş olabileceğini Semavi E-yice söylemektedir. Aşık Paşa'nın Kırşehir'de yaşayıp öldüğü bilindiğine göre, muhtemelen Elvan Çelebi ve kardeşleri de burada olmalıdırlar.

Ne yazık ki kaynaklar Elvan Çelebi'nin hayatı hakkında tafsilatlı bilgi vermezler. Kendisi de eserinde bilinenlere eklenecek pek bir şey söylemez, adına kaynaklarda daha çok Ulvan şeklinde rastlanıyorsa da, Elvan biçiminde yazıldığı da vâkidir; kendisi de bunu kullanmıştır.

Elvan Çelebi'nin, hayatının büyük bir kısmını, bugün Çorum-Mecidözü arasında kendi adıyla anılan köydeki zâviyesinde geçirdiği anlaşılıyor. Terceme-i Şakayık'a göre, o buraya babasının 727/1326'da Mısır'a gidişinden hemen sonra gelmiş ve bir daha da hiç ayrılmamıştır. Bu konuda en tafsilatlı bilgiyi, Amasya ve havalisini çok iyi tanıyan ve Hüseyin Hüsâmeddin'den daha önce bir Amasya tarihi (Belâbilu'r-Râsiye fî Riyâz'ı Mesâili'l-Amâsiye) yazan Mustafa Vâzıh b. İsmail Amâsî (öl. 1831) vermektedir. Yazara bakılırsa, söz konusu köye ilk yerleşen, Elvan Çelebi'den de önce dedesi Muhlis Paşa olmuştur. Muhlis Paşa, Baba İlyas'ın mezarının bulunduğu Ellez (eski Çat, şimdiki İlyas) köyüne gelerek mezarın üstüne bir türbe yaptırmış, oradan işaret olunan köye (Elvançelebi köyü) yerleşerek dervişleriyle evler inşâ edip çiftçilikle meşgul olmuş ve öldüğünde de buraya gömülmüştür. Sonra Elvan Çelebi babası Aşık Paşa'nın izniyle buraya gelmiş, cami, zâviye, türbe ve hamam yaptırmıştır. Daha sonra Kırşehir'den ailesini

ve çocuklarını da buraya aldırmıştır. Böylece köyün adı Elvançelebi olmuştur.

Amasya Tarihi müellifi H. Hüsâmeddin ise, a-şağı yukarı aynı paralelde bilgi verdikten sonra, Elvan Çelebi'nin zikredilen binaları 753/1352 tarihinde yaptırdığını ilave eder. Onun bu konuda Tercüme-i Şakayık'ı ve daha ziyade Belâbilu'r-Râsiye'yi kullandığı anlaşılıyor. Daha sonra H. Hüsâmeddin, Sivas Hükümdarı Eretna Beğ'in veziri Alâa'd-Din Ali Şah-ı Rümî'nin, Elvan Çelebi'nin amcasının oğlu olması sebebiyle, onun yaptırdığı bu eserleri basleyecek zengin vakıflar tesis ettiğini, ve köyü etrafındaki arâzi ile birlikte kendisine bağışladığını kaydeder. Gerek Amâsî'nin gerekse H. Hüsameddin'in verdiği bu bilgileri başka kaynaklarla kontrol ederek tahkik imkanı olmadığı için, şimdilik nakille yetinmek icap ediyor.

Kaynakların belirttiğine göre Elvan Çelebi, babası ve dedesi gibi devrinde epeyce tanınmış bir mutasavvıftır. Nişancı Mehmed Paşa onun cezbe sahibi ulu bir şeyh olduğunu söylüyor. Hangi tarikata mensup bulunduğu sâir kaynaklarda belirtilmediği gibi, menakıbnamede de geçmez. Ancak temsil ettiği şeyhlik makamı, babadan oğula geçmek sûretiyle aile içinde bir silsile takip ettiğine göre, dip dedesi Baba İlyas'ın dedesi ve Muhlis Paşa'nın tarikatından, yani Vefâiyye'den olduğu tahmin olunabilir. Mensup bulunduğu itikat cephesi hakkında da doğrudan doğruya bir rivayet yoktur. Ancak F. Köprülü, babası Aşık Paşa'nın iyi tahsil görmüş bir sünnî mutasavvıf olduğunu belirtmektedir. Köprülü bunu şüphesiz Garîbnâme'nin incelenmesine dayandırıyor. Fakat zikredilen bu eserin henüz bu açıdan tam bir tetkike tâbi tutulduğu söylenemez. Bugüne kadar Garîbnâme'yle daha çok dil husûsiyetleri noktasından ilgilenilmiştir. Üstelik Menâkıbu'l-Kudsiyye'de mevcut tenâsüh ve hulûle kaçan ifadeler (b. 1120-1122; 1396-1398) bu teşhisi şüp-heyle karşılamaya hak verdirecek niteliktedir. Ama Elvan Çelebi'nin zamanından hayli sonra yazılmış kaynakların ifadeleri,

kendisinin sünnîlik dışı sayılmadığını, bilakis büyük bir velî telâkkî olunduğunu gösteriyor. Ne var ki onların, Elvan Çelebi halk hâfızasına büyük bir velî olarak mal edildikten sonraki görüşleri yansıttığı da bir gerçektir.

Bizzat kendisinin söylediğine göre, Elvan Çelebi tasavvuf terbiyesini babasının yakın halifelerinden Şeyhu'l-İslâm Fahre'd-Din'den almıştır. Babasının vefaatını müteakip halifeler toplanarak kendisini tarikatın başına geçirmek süretiyle şeyh yapmışlardır.

XV. yüzyıl süfî şairlerinden Hatiboğlu, 817/1414'de yazdığı Letâyifnâme adlı eserinde, kendine üstad kabul ettiği mutasavvıf ve şâirleri arasında yaşamış süfî şâir Muhyi'd-Din Çelebi'nin Hızırnâme'sinde yer alan bir manzumesinde, Anadolu'nun kendi çağına kadar yaşamış ünlü evliyası arasında İlhan Paşa adıyla Elvan Çelebi'yi anması, onun bu devirde de şöhretini hâla koruduğunu görterir. Nitekim. Eyice'nin, XV. yüzyılda Türklere esir düşmüş bir Macar olan Georg'un lâtince eserinden naklettiğine bakılırsa, Elvan Çelebi (Alwan Passa) çok ünlü bir velîdir.

XVII. yüzyılda, Anadolu'yu gezdikten sonra Türklerin dini inançlarına dair bir eser yazan Michel Baudier, Van Passa adıyla andığı Elvan Çelebi hakkındaki halk itikatlarından ilgi çekici örnekler verir. Ona göre Elvan Paşa, büyük felâketlere uğramış, kederlere düçar olmuş kişilerin sığınıp yardım istedikleri büyük bir azizdir. Kendisi bu kişilerin gözüne bazen uzun boylu, mütenâsip endamlı güzel bir delikanlı, bazen de nur yüzlü saygıdeğer bir ihtiyar kılığında görünerek yardım etmektedir. Bu ifadelere bakılırsa, Elvan Çelebi'nin belki daha sağlığında belki de öldükten bir müddet sonra halk nazarında takdis edilmeye başlandığını ve etrafında bir takım menkıbelerin teşekkül ettiğini söylebiliriz. Onun bir velî olarak bu şöhretine rağmen adına yazılmış ve kendi menkıbelerini toplayan bir menakıbnamenin bulunmaması düşündürücüdür. Belki aslında mevcud olan böyle bir eser ya gü-

nümüze intikal edememiş, ya da kendi yazdığı menâkıbnâme gibi, meydana çıkarılacağı günü beklemektedir. Gerek yukarıda adları zikredilen iki süfî şarin, gerekse Georg ve Baudier'in şehadetlerinden, Elvan Çelebi'nin aslında Elvan Paşa adıyla tanındığı ortaya çıkıyor; Çelebi lâkabının ise ilk defa Oruç Beğ ve Aşıkpaşazâde tarafından kullanıldığı müşahade ediliyor. Böyle meşhur süfî olmasına karşılık Elvan Çelebi'nin bir şair olarak fazla ün kazanmadığı anlaşılıyor. Bunda, edebiyat tarihçilerinin belirtiği gibi, şiir san'atında pek mahir olmamasının yanında, fazla sayıda eser yazmamasının da önemli ölçüde rolü bulunsa gerektir. Nitekim kaynaklarda kendisine atfedilen eserlerin bugüne kadar izine rastlanmamıştır. Ondan günümüze ancak Câmiu'n Nezâir'deki birkaç şiiriyle, Şeyhoğlu'nun Kenzu'l-Kübera'sında naklettiği üç beyit ve İstanbul'da Millet (Ali Emîrî) Kütüphanesinde manzum eserler numara 543'de bulunan Nazire Mecmuası'ndaki bir gazel kalmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, bize intikal eden en büyük eseri Menakıbul'-Kudsiyye de, bilinmeyen bir sebepten dolayı başka nüshası halen ele geçmediğine göre fazla okuyucu kitlesine hitap edememiş ve bir iki istisna dışında kendinden sonra kullanılmamıştır. Sehî, Latifî, Aşık Çelebi gibi tezkirecilerin Elvan Çelebi'yi eserlerine almadıkları görülmektedir. Bu da dikkati çeken bir noktadır.

Gerek yukarıda gösterilen yerlerdeki şiirler-den, gerekse menakıbnamesinden Elvan Çelebi'nin vasat bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Menakıbnamede san'atlı mısralara, ustaca yapılmış cinaslı kafiyelere de rastlamak mümkündür. Aşık Paşa'nın vefaatını anlatan kısımda halkın duyduğu üzüntünün tasviri pek san'at-kârâne yapılmıştır (1543). Eserin anlatımı da yer yer bazı zorlamalara rastlanmasına rağmen, oldukça iyidir." (65)

65- Elvan Çelebi, Menâkıbul-Kudsiyye Fî Menâsıbul Ünsiyye, İstanbul 1984, S. XIX-XXV.

KAYNAKLAR:

AKDAĞ, Mustafa; Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, T. Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1959

ATSIZ ; Dokuz Boy Türkler ve Osmanlı Sultanları Tarihi, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1939

ATSIZ, A.Nihal; Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1985

BİLGİSEVEN, A. Kurtkan; Sosyal İlimler Metodolojisi, İstanbul 1989

DUKAS; Bizans Tarihi, Türk Fetih Derneği İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956

ELVAN ÇELEBİ; Menakıbu'l-Kudsiyye Fî Menasıb'l-Ünsiyye (Baba İlyas-ı Horasânî ve Sülalesinin Menkıbevî Tarihi), İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984

GÖLPINARLI, Abdülbaki; Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin, Eti Yayınevi, İstanbul 1966

Halil Bin İsmail Bin Şeyh Bedreddin, Menakı-bı Şeyh Bedreddin, Eti Yayınevi, İstanbul 1967

KAYGUSUZ, B. Nusret; Şeyh Bedreddin Simaveni, İhsan Gümüşayak Matbaası, İzmir 1957

Kur'an-ı Kerîm

KURDAKUL, Necdet; Simavna Kadısıoğlu diye müştehir Abd-i zaif Mahmud Bin İsrail (Bütün yön-

leriyle Bedreddin), Döler Reklam Yayınları, İstanbul 1977

ÖZTOPRAK, Fahrettin; "İdeal (Ülkü)deki Tek Adem ya da Bilinmeyen O Tanrı", Sivasın Sesi, Sayı 2, Üretim Yayınları , Temmuz 1989, İstanbul

ÖZTOPRAK, Fahrettin; "Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'in Hayatı, Vakfıyyesi ve Eserleri", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı 41, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, Mayıs 1990, İstanbul

ÖZTOPRAK, Fahrettin; "Simavna Kadısoğlu Şeyh Bedreddin'in Hayatı, Vakfıyyesi ve Eserleri II", Sayı 42, Haziran

Tevarîh-i Al-i OSMAN, A'şık Paşazade Tarihi, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332

TİMUROĞLU, Vecihi; Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin, Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri, İstanbul 1982

UZUNÇARŞILI , İ. Hakkı; Osmanlı tarihi, C.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1982

YENER, Cemil; Şeyh Bedreddin Varidat, Elif Yayınları, İstanbul 1970

YETKİN, Çetin; Türk Halk Hareketleri ve Devrimler, Say Kitap Pazarlama, İstanbul 1984

Şeyh Bedreddin'in araştırılabilmesi için kitabında Necdet Kurdakul, birinci grup olarak nitelediği kaynakları aşağıdaki sıraya göre belirtmiş :

A - İbni Arabşah'ın Ukudü'n-Nasıhâ'sı,

B - Derviş Ahmed'in Aşıkpaşazâde Tarihi,

C - Şükrullah'ın Behçetü't-Tevarîh'i,

D - Bizans Tarihçisi Dukas'ın kendi tarîhi,

E - Hafız Halil'in Menakıb-ı Şeyh Bedreddin'i.

"Yukarıda tesbit edilen eserlerin sahipleri, Bedreddin zamanında yaşamış kimselerdir. Bunlardan Aşıkpaşazâde, Şükrullah bin Şahabettin ve Bedreddin'in torunu Hâfız Halil" Fâtih'in hizmetinde de bulunmuş diyebiliriz. Adı geçen dört tarih ve bir de menakıp, Şeyh Bed-reddin hakkında gereken bilgileri vermektedir. Hepsi bir bütün idi. Fakat, tarihi bir süreç içinde düşünerekten ilk kaynaklara göre Şeyh Bedreddin'i Fetret ve Fatih Devrine tabii bir şekilde niteledim. Böylelikle tüm, bir bütün olarak değerlendirilebildi. Belirttiğim doğrultudan Şeyh Bedreddin'i mümkün olduğu kadar inceledim.

Şeyh Bedreddin'in anlaşılabilmesi için onun hakkında fikir ileri süren dört tarihçinin yazılarından sonra da kendilerine dair malumat münasip bir tarzda verildi.